

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 94(497.41)"15/1780":27-78

Prejeto: 4. 5. 2015

Zanimivosti iz delovanja predjožefinskih bratovščin na slovenskem Štajerskem

MATJAŽ AMBROŽIČ

docent, dr. cerkvene zgodovine, duhovnik, znanstveni sodelavec,
Teološka fakulteta UL, Poljanska c. 4, p. p. 2007, SI-1001 Ljubljana
e-pošta: matjaz.ambrozic1@guest.arnes.si; matjaz.ambrozic@teof.uni-lj.si

Izvleček

Predjožefinske bratovščine na slovenskem Štajerskem so predstavljale pomembno obliko verskega, karitativnega, gospodarskega in umetnostnega udejstvovanja vernikov. Bile so verske organizacije tedanje civilne družbe in večinoma niso bile stanovsko izključujoče, saj so bili njihovi udje običajno iz vrst obeh spolov in vseh stanov. Duhovno so oblikovale posameznika, mu nudile duhovno oporo v vsakdanjem življenju in mu zagotavljale srečno večnost. Vplivale so na duhovni utrip župnij. Nameni, cilji in dejavnosti so bili opredeljeni v statutih in pravilih ter različnih papeških dokumentih. Duhovna plat delovanja je imela prednost pred gospodarsko, ki pa je bila vseeno zelo razvita. Pravzaprav je šlo pri bratovščinah za preplet gmotnega in duhovnega, saj so z umnim gospodarjenjem prišle do potrebnih sredstev za podpiranje svojega duhovnega in karitativnega poslanstva.

Ključne besede:

bratovščine,
slovenska
Štajerska,
odpustki, letni
obračuni,
jožefinske
reforme

Abstract

INTERESTING FACTS ABOUT THE PRE-JOSEPHIAN CONFRATERNITIES IN SLOVENIAN STYRIA

In Slovenian Styria, pre-Josephian confraternities represented an important means through which believers became involved in religious, charitable, economic, and artistic affairs of the time. They were religious institutions of the then civil society. For the most part, such confraternities were not exclusive in regard to social strata and included members of both genders coming from all layers of society. Spiritually, they shaped an individual, provided him with spiritual support in his everyday life, and ensured his blissful eternity. They also contributed to the spiritual pulse of the parishes. Their purpose, goals, and activities were set down in statutes, regulations, and various papal documents. Although predominantly focused on spirituality, their efforts in matters of economy were still considerable. In fact, confraternities were a mix of material and spiritual, clever managing of business providing them with enough financial means for their spiritual and charitable missions.

Key-words:

confraternities,
Slovenian Styria,
indulgences,
yearly accounts,
Josephian
reforms

Življenje in dejavnosti bratovščin v župnijah različnih škofij

Bratovščine v župnijah salzburške nadškofije med Muro in Dravo

Precej podrobno življenje bratovščin¹ na Ptuju in v njegovi okolici popisujejo vizitacijski zapisniki iz zadnjih desetletij pred njihovo ukinitvijo. Vizitacijo je 9. maja 1740 zaključil ptujski nadžupnik in dekan Frančišek Ignacij grof pl. Inzaghi.² Vizitacijo je leta 1742 opravil Frančišek Filip grof pl. Inzaghi.³ Vizitacijo leta 1755 je 17. decembra zaključil ptujski nadžupnik in dekan Frančišek Ignacij grof pl. Inzaghi.⁴ Vizitacijo leta 1770 je 23. januarja 1771 zaključil ptujski zakristan Leopold Volkmer.⁵ Vizitacijo leta 1773 je 25. avgusta zaključil ptujski nadžupnik in dekan Gregorij Jožef Plochl.⁶ Vizitacijo leta 1780 je 5. septembra zaključil ptujski nadžupnik in dekan Gregorij Jožef Plochl.⁷ Vizitacijo leta 1783 je 24. februarja 1784 zaključil ptujski nadžupnik in dekan Gregorij Jožef Plochl.⁸

Ptujska bratovščina sv. Rešnjega telesa je bila ustanovljena v prvi polovici 15. stoletja, omenja pa se leta 1512, prav tako leta 1513. Njena dejavnost je verjetno zamrla v obdobju protestantizma. Naslovni praznik in bratovščino je ponovno potrdil papež Aleksander VII. leta 1656 z bulo,⁹ ki je bila uničena v požaru pred letom 1740, a je bila ponovno izstavljen za časa papeža Benedikta XIV. leta 1741. V skladu s statutom je bratovščina imela naslednje dejavnosti. Ob četrtek so udje obhajali péto sv. mašo s popoldanskimi litanijami pred izpostavljenim Najsvetejšim. Na prvo nedeljo v mesecu so pripravili procesijo okoli cerkve ob veliki udeležbi udov. Dvakrat letno je bilo spovedovanje, in sicer na veliki četrtek in na drugo nedeljo v osmini praznika sv. Rešnjega telesa, ko so udje prejeli tudi sv. obhajilo. Po naročilu (indultu) prevzvišene ordinarija nadškofa Maksimilijana Gandolfa pl. Künburga iz leta 1678 je bil ves mesec avgust posvečen večni molitvi (adoraciji) Najsvetejšega, ki je krepila pobožnost sobratov in sester. Udje so pri svojem sprejemu in vsakoletnem vpisu dvignili razpored molitvenih ur za imenovani mesec. Odpustki, tikajoči se bratovščine, so se upoštevali in so bili razglašeni. Za ude bratovščine je bil ob četrtek in v osmini praznika vernih rajnih (po 2. novembru) za sedemletje privilegiran veliki oltar sv. Jurija v moči bule papeža Benedikta XIV., datirane 28. aprila 1741. Sekovski škof Leopold Ernest pl. Firmian jo je potrdil kot generalni vikar salzburškega nadškofa 18. julija istega leta. Tudi leta 1770 je v vizitaciji omenjeno, da je bil ob četrtek za bratovščino privilegiran veliki oltar. Bratovščinska pravila niso vedno brali javno, saj jih je vsak sobrat imel natisnjena; namreč odpustke in sv. opravila bratovščine. Ob običajnem času so jih med letom javno razglasili *ex cathedra*. Prazniki in odpustki so se oznanjali.¹⁰

¹ Članek je nastal v okviru raziskovalnega projekta *Vloga in pomen cerkvenih bratovščin v likovni umetnosti novega veka na Slovenskem* (Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, J6-5563, 2013–2016).

² SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 22/5, Relatio Visitationis 1740, str. 70.

³ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 22/5, Relatio Archidiaconalis Visitationis 1742, str. 146.

⁴ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 22/5, Protocollum Visitationis 1755, str. 59.

⁵ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 22/5, Protocollum Visitationis 1770, str. 93.

⁶ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 22/5, Protocollum Visitationis 1773, str. 61.

⁷ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 22/5, Protocollum Visitationis 1780, str. 49.

⁸ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 22/5, Protocollum Visitationis 1783, str. 43.

⁹ Kadar bratovščine niso mogle dokazati kanonično potrjenega izvora, se jim s strani Svetega sedeža niso podeljevali odpustki in privilegiji. Običajno so se podeljevali z apostolskim brevom, ki je bil pečaten s papeškim »ribičevim prstanom«, na katerem je bila podoba sv. Petra, ki v čolnu lovi ribe. Vizitatorji so *breve* preprosto poistovetili z *bulo*, kar pa ni isto. Zaradi skladnosti z izvirnimi zapisi bomo izraz *bula* mestoma uporabljali tudi v našem besedilu.

¹⁰ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 22/5, Relatio Archidiaconalis Visitationis 1742, str. 3, 11.

Leta 1770 je bil predstojnik bratovščine (*praefectus congregationis*) Frančišek Ksaver Tholl.

Dohodke je bratovščina prejela od vinograda in mlina, zapuščin in miloščine ter prostovoljnih darov, ki jih je upravljal ključar. Najprej sta letne obračune podpisovala nadžupnik in mestni svet na magistratu, kar pa je bilo ukinjeno zaradi nepravilnosti s strani magistrata. Blagajno in njene ključe je namreč hranil ključar, ki pa je bil odvisen le od magistrata – mestne občine. Običajno je bil to kar senior magistrata. Ok. leta 1735 je pregled blagajniških poslov prevzela cesarska komisija, da je bila cerkev bolje preskrbljena. Cerkev in bratovščinski obračuni so se od takrat naprej vodili ločeno. Ključa od blagajne sta imela dekan in ključar, ki je bil hkrati tudi ključar cerkve. Bratovščina je za mestnega učitelja prispevala 9 fl. 30 kr.¹¹

Ptujska bratovščina (konfederacija) sv. Dizme je bila ustanovljena leta 1739. Najprej je bil četrti ptujski kaplan obenem tudi kaplan te bratovščine. Leta 1742 je bil to Andrej Spreizer, ki je dohodke prejel od vinograda, od kapitala v vrednosti 1000 fl.¹² in od prostih sv. maš. Imel je tudi lasten dom pri pokopališču. Medtem ko so prvi trije kaplani imeli hrano v župnišču, si jo je on moral zagotoviti sam. Leta 1755 je bilo pri šestem kaplanu Antonu Glavaču omenjeno, da je bil beneficiat sv. Dizme, leta 1770 pa je bil to Jurij Faijenz. Bratovščinski oltar sv. Dizme je bil privilegiran ob smrti in vpisu ter pri opravljanju 100 sv. maš. Leta 1770 je bratovščina štela 100 mož in prav toliko žensk. Vsakdo od njih je po smrti moškega oziroma ženskega uda moral darovati za en mašni namen. Zaradi teh 100 sv. maš je papež Benedikt XIV. privilegiral omenjeni oltar. Bratovščinska opravila so se natančno opravljala v skladu s statutom. Prvi del dohodkov je bil v kapitalu, ki je bil naložen deloma pri deželi, deloma pa pri mestu. Tem dohodkom so se pridruževali tudi prostovoljni darovi. Drugi del dohodkov so predstavljali letni prispevki sobratov in miloščina. Letni obračun se je delal v skladu z vladnimi predpisi v župnišču v navzočnosti mestnega sodnika in nadžupnika, ki je pri podpisu imel prednost. Blagajna in letni obračuni so se hranili v župnišču. Ključe sta imela nadžupnik in ključar.¹³

V (župniškem) vikariatu sv. Marjeta niže Ptuja [Gorišnica] je delovala bratovščina sv. Fabijana in Sebastijana. Odpustke ji je podelil Sveti sedež, prvotna bula pa se je izgubila med prenovo cerkve. Običajni odpustki so se redno oznanjali in upoštevali. Bili so združeni s privilegiranim, a sprva še ne posvečenim oltarjem sv. Fabijana in Sebastijana. Zadnjič so bili obnovljeni leta 1736 in poslani v potrditev pisarni prevzvišenega generalnega vikarja – sekovskega škofa Jakoba Ernesta pl. Lichtensteina. Ker dokumenti niso bili vrnjeni, se odpustki poslej niso oznanjali. Vizitator je zato leta 1742 naročil, naj za odpustke bratovščina pridobi novo bulo, saj je bila prejšnja verjetno dana za sedemletje in je njena veljavnost pretekla. Toda to se ni zgodilo. Leta 1755 je namreč v vizitaciji omenjeno, da so bili vsi oltarji posvečeni, a nobeden od njih ni bil privilegiran. Apostolski sedež je odpustke, vezane na privilegiran bratovščinski oltar, z bulo obnovil šele leta 1765, sekovski škof Jožef Filip pl. Spaur pa jih je zatem potrdil. Leta 1770 je kot privilegiran omenjen tudi veliki oltar, prav tako pa tudi bratovščinski oltar sv. Fabijana in Sebastijana v osmini praznika vernih duš in vsako sredo. Popolni odpustki so se podeljevali za ude na naslovni praznik 20. januarja, na dan vpisa in smrti (smrtne nevarnosti). Na praznik zavetnikov je bratovščina imela slovesno sv. mašo, ob kvatrnih nedeljah pa sv. mašo za

¹¹ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 22/5, Relatio Visitationis 1740, str. 10–11; Relatio Archidiaconalis Visitationis 1742, str. 3, 11; Protocollum Visitationis 1755, str. 57; Protocollum Visitationis 1770, str. 85; Inventarium 1783.

¹² Predvidevamo, da je šlo za 4 % letne obresti v višini 40 fl.

¹³ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 22/5, Relatio Archidiaconalis Visitationis 1742, Protocollum Visitationis 1770, str. 85; Inventarium 1783.

pokojne sobrate in sestre. Ob tej priložnosti so obhodili pokopališče, opravili libero in prošnje pri kostnici, vsak ud pa je zmolil tri očenaše in zdrave Marije. Leta 1770, 1773 in 1780 je dodatno omenjeno, da so udje za obvarovanje pred kugo vsak dan morali zmoliti tri očenaše in zdrave Marije. Bratovščinska pravila se niso brala javno *ex cathedra*, ampak so se pogosto razlagala med letom. Leta 1770 je posebej omenjeno, da so se *ex cathedra* brala ob vpisu udov, na kvatrne nedelje in na naslovni praznik bratovščine, ko so se sešli vsi njeni udje in jih je nanje opomnil predstojnik. Bratovščina je pohvalno cvetela. Dohodke je prejela od vinograda, miloščine, letne udnine 3 kr in ofrov. Leta 1780 so pri dohodkih omenjene le obresti od 110 fl, ki so bili naloženi pri deželi, in prostovoljni darovi. Blagajna in letni obračuni so bili ločeni od cerkvenih. Hranila sta jih vikar in ključar, ki je bil obenem tudi cerkveni ključar.¹⁴

V ptujskem vikariatu sv. Ožbalta je bila dejavna bratovščina sv. Valentina. Z večno bulo ji je 1. januarja 1701 papež Klemen XI. podelil popolne odpustke v osmini praznika sv. Valentina za vse vernike, 4. januarja 1706 pa jih je skupaj s pravili potrdil prevzvišeni generalni vikar, sekovski škof Frančišek Anton pl. Wagensberg. Popolni odpustki so se udom podeljevali na naslovni praznik 14. februarja, na dan vpisa in smrti. Bratovščina je leta 1740 dokaj dobro cvetela. Običajni odpustki so se oznanjali in upoštevali. Bratovščina je imela svoj privilegiran in posvečen oltar sv. Valentina v moči bule papeža Klemena XII., datirane 21. januarja 1733. Že 5. marca jo je potrdil prevzvišeni sekovski škof Jakob Ernst pl. Lichtenstein. Tudi pri tej bratovščini se pravila niso brala *ex cathedra*, so se pa pogosto razlagala med letom, zlasti pri vpisu in na naslovni praznik, kar je storil predstojnik. Leta 1742 je vizitator ukazal, naj se bratovščinski odpustki in pravila redno oznanjajo.

Leta 1773 sta bili izdani dve buli, od katerih je prva (za odpustke) veljala za sedemletje, druga (za privilegiran oltar) pa za večno. Oltar sv. Valentina je bil posvečen in za ude privilegiran vsak ponedeljek. Na naslovni praznik je bratovščina imela slovesno sv. opravilo, na posamezne kvatrne nedelje (procesijo z Najsvetejšim) obhod na pokopališču in péto sv. mašo za žive, v ponedeljek pa zasebno sv. mašo za mrtve ude. V skladu z bratovščinskim statutom so morali udje zmoliti vsak dan na čast sv. Valentinu očenaš in zdravo Marijo, na posamezne mesece pa za umrle ude po pet. Leta 1783 je v vizitaciji omenjeno, da so udje morali vsak dan zmoliti tri, na posamezne mesece pa pet očenašev in zdravih Marij. Za udnino so letno položili 3 kr. Bratovščinske dohodke so prinašali miloščina in prostovoljni darovi, ki so leta 1780 in leta 1783 omenjeni kot edini vir dohodkov. Blagajna in letni obračuni so bili ločeni od cerkvenih. Ključ sta hranila (župnijski) vikar in ključar, ki je bil najprej tudi cerkveni ključar, leta 1770 pa se omenja le kot bratovščinski. Naj kot zanimivost omenimo, da je letni obračun ob predsedovanju nadžupnika dekana podpisal imetnik ptujskega gradu kot ud bratovščine in ne kot njen odvetnik.¹⁵

Pri Sv. Rupertu v Slovenskih goricah [Voličina] je delovala bratovščina sv. Antona Padovanskega. 1. aprila 1734 ji je popolne odpustke podelil papež Klemen XII. Skupaj s pravili jih je potrdil 10. septembra istega leta sekovski škof Jakob Ernest pl. Lichtenstein. Podeljevali so se na naslovni praznik in ob vpisu ter smrti udov. Udje bratovščine so odpustke upoštevali. Tudi ta bratovščina je imela neposvečen oltar, ki je bil za ude privilegiran ob torkih s

¹⁴ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 22/5, Relatio Visitationis 1740, str. 27; Relatio Archidiaconalis Visitationis 1742, str. 142; Protocollum Visitationis 1755, str. 10; Protocollum Visitationis 1770, str. 25; Protocollum Visitationis 1773, str. 58; Protocollum Visitationis 1780, str. 37.

¹⁵ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 22/5, Relatio Visitationis 1740, str. 35–36; Relatio Archidiaconalis Visitationis 1742, str. 39; Protocollum Visitationis 1755, str. 47; Protocollum Visitationis 1770, str. 9; Protocollum Visitationis 1773, str. 48; Protocollum Visitationis 1780, str. 44; Protocollum Visitationis 1783, str. 38.

papeško bulo Benedikta XIV., izdano 9. februarja 1742. Sekovski škof Leopold Ernest pl. Firmian jo je potrdil 18. maja istega leta. Leta 1755 oltar ni omenjen kot privilegirani, pač pa se njegova privilegiraniost na podlagi »večne bule« ponovno omenja leta 1770 in leta 1773. Slovesna bogoslužja je bratovščina obhajala v skladu s statutom na naslovni praznik (13. junija) in ob kvatrnih nedeljah, ko je bila péta sv. maša za žive sobrate in sestre, ob torkih pa za umrle sobrate in sestre z rekviemom in libero ter obhodom pokopališča. Vsak torek so sobratje in sestre morali zmoliti pet očenašev in zdravih Marij skupaj z apostolsko vero (ali pa namesto nje hvalnico *Salve Regina*). Za udnino so letno položili 3 kr. Bratovščinska pravila so se brala na naslovni praznik javno *ex cathedra*, pogosto pa so se ponavljala tudi čez leto. Leta 1773 je zapisano, da so se brala ob novem vpisu; ob naslovnem prazniku, ko se je k shodu zbrala večina udov, pa jih je nanje opozoril predstojnik. Oznanjali so se tudi odpustki. Dohodke je bratovščina prejela od miloščin, pobožnih zupnic in obresti od nekoliko krav. Leta 1770 so kot vir dohodkov omenjeni le prostovoljni darovi, leta 1773 in leta 1780 pa miloščina in prostovoljni darovi. Blagajna in letni obračuni so bili ločeni od cerkvenih. Ključa od blagajne (skrinjice) sta hranila (župnijski) vikar in ključar. Ljudje so se leta 1742 pritoževali nad župnikom Henrikom Jožefom Freyem, da si je prisvajal denar od cerkve in bratovščine in naj bi vrh vsega napravil še za 400 fl dolgov, kar pa se po pregledu ni izkazalo za resnično.¹⁶

V (župnijskem) vikariatu Sv. Urbana [Destrnik] je delovala bratovščina duš v vicah. Ustanovljena je bila 16. januarja 1733, ko je bila datirana bula papeža Klemenca XII., s katero so bili bratovščini podeljeni tudi popolni odpustki, s pravili in statutom, kar je pozneje potrdil sekovski škof Jakob Ernest pl. Lichtenstein. V skladu s statutom je bratovščina naslovni praznik obhajala na tretjo nedeljo po prazniku vseh svetih. Na posamezne kvatre so se darovale sv. maše za žive in mrtve sobrate. Člani so morali vsak dan zmoliti očenaš in zdravo Marijo z odpevom *Daj jim večni pokoj*. Bratovščina je leta 1740 lepo cvetela. Udje so lahko prejeli popolni odpustek na naslovni praznik, ob vpisu in ob smrti. Bratovščina je imela neposvečen oltar sv. Križa, ki je bil sprva privilegirani ob petkih, na praznik vernih duš in v osmini omenjenega praznika. Bulo o večnem privilegiju je 24. aprila 1742 izdal papež Benedikt XIV. Leta 1755 je omenjeno, da so se popolni odpustki podeljevali na naslovni praznik in na dan vpisa ter smrti. Oltar naj v tistem času ne bi bil privilegirani. Verjetno je šlo za napako pri zapisu vizitatorja, ki nakazuje, da odpustki niso bili obnovljeni. Vizitacije iz let 1770, 1773, 1780 in 1783 ponovno omenjajo, da je bila bula obnovljena in potrjena od ordinarija. Po novem je bratovščina obhajala naslovni praznik na nedeljo *Exaudi* (6. velikonočna nedelja) v osmini praznika Gospodovega vnebohoda, kar glede na njen naslov ni logično. Popolni odpustki so se podeljevali na naslovni praznik in na dan vpisa ter smrti udov. Bratovščina je imela slovesno sv. mašo na naslovni praznik, na vsako drugo nedeljo v mesecu, kakor tudi na kvatrne nedelje, ko se je péta sv. maša darovala za umrle sobrate in sestre, zaključila pa z obhodom pokopališča, med katerim so peli libero in prošnje pri kostnici. Udje so pri tem morali zmoliti očenaš in zdravo Marijo za pokojne ude. Po smrti posameznega uda se je za njegovo dušo darovala sv. maša, udje pa so za njen pokoj zmolili tri očenaše in zdrave Marije.

Čez leto so se pri bratovščinskih bogoslužjih *ex cathedra* (javno) pogosto brali statut in pravila, zasebno pa pri vpisu. Leta 1780 in prav tako leta 1783 je omenjeno, da so se pravila brala ob ponovnem vpisu, ponovila pa so se ob

¹⁶ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 22/5, *Relatio Visitationis 1740*, str. 46; *Relatio Archidiaconalis Visitationis 1742*, str. 59; *Protocollum Visitationis 1755*, str. 29; *Protocollum Visitationis 1770*, str. 49; *Protocollum Visitationis 1773*, str. 9; *Protocollum Visitationis 1780*, str. 17; *Protocollum Visitationis 1783*, str. 18.

množičnem shodu na naslovni praznik, ko so bili udje opomnjeni k njihovemu izpolnjevanju. Vsak vpisani ud je bil dnevno zavezan zmoliti tri očenaše in zdrave Marije za duše umrlih. Redno so se oznanjali tudi odpustki. Dohodke je bratovščina najprej prejela od vinograda (v obdobju med leti 1755–1783 se jih več ne omenja), miloščine, ki so jo letno položili in svobodno darovali bratje in sestre, ter od ofrov. Letna udnina je znašala 3 kr. Blagajna in letni obračuni so bili ločeni od cerkvenih. Ključa od blagajne (skrinjice) sta hranila (župnijski) vikar in ključar.¹⁷

Bratovščina sv. Lucije je delovala pri podružnični cerkvi sv. Bolfenka v Slovenskih goricah, ki je pozneje postala lokalijska in župnijska in se jo prvič omenja leta 1740. Slovesna bogoslužja je bratovščina obhajala na naslovni praznik, na posamezne kvatrne dneve pa v skladu s statutom po eno sv. mašo za umrle sobrate in sosesre. Vpisani udje so morali vsak dan zmoliti tri očenaše in zdrave Marije. Za letno udnino so položili 3 kr.

Tudi ta bratovščina je leta 1740 in 1755 lepo cvetela. Popolni odpustek, podeljen 24. aprila 1742 od papeža Benedikta XIV. za sedemletje in potrjen s strani prevzvišenega, so udje lahko prejeli na naslovni praznik in na dan vpisa ter smrti. Istega dne je papež privilegiral tudi oltar sv. Lucije, ki pa ni bil posvečen in se je na njem moralo maševati na portatilu. Leta 1755 je vizitator zapisal, da je bila bula pogubljena v nesrečnem požaru in da je bil Sveti sedež nedavno zaprosen za novo. Bratovščinska pravila so se *ex cathedra* čez leto brala ob shodih. Tudi dohodki te bratovščine so izvirali le iz miloščine in prostovoljnih darov. Blagajna je bila ločena od cerkvene. Njen ključ sta hranila vikar (župnik) in župnijski ključar. Letni obračun, ki se je vodil posebej, se je delal hkrati s cerkvenim v župnišču pri Sv. Urbanu, saj je bil bratovščinski in cerkveni ključar isti.¹⁸

V vikariatu Sv. Lovrenca [Jurščinci] je delovala rožnovenska bratovščina. 1. decembra 1635 jo je na gmotni osnovi vinograda ustanovil častiti pater Gregor Ioscholi ali Kosmač, ki je bil prior ptujskih dominikancev. Na novo, skupaj z odpustki, so jo dominikanci slovesno potrdili 13. avgusta 1654. Vizitator je leta 1742 zahteval, naj se v cerkvi namesti bula o ustanovitvi in potrditvi ali vsaj njen pristni prepis. Zahteval je tudi pridobitev papeške bule o privilegiranem oltarju. Bratovščinski neposvečen oltar Blažene Matere Božje je stal v rožnovenski kapeli, zato se je na njem še leta 1770 maševalo na portatilu. Leta 1773 je omenjen kot posvečen. Na prvo nedeljo v mesecu je bratovščina priredila obhod pokopališča, ki mu je sledila péta sv. maša za ude pred izpostavljenim Najsvetejšim in z blagoslovom. Po pridigi se je molil rožni venec z litanijami in prošnjami. Obhajali sta se tudi dve obletni sv. maši za umrle ude. Na posamezne mesece sta se darovali sv. maši za žive in mrtve ude. Vpisani udje so se obvezali, da bodo tedensko zmolili tri rožne vence s skrivnostmi. Leta 1755 je vizitator zabeležil, da se je letno vpisalo 30 sobratov in soseser, ki so pri vpisu položili 3 kr. Isti znesek je bil v veljavi še leta 1773. Šlo je za letno udnino – članarino, kar je razvidno tudi iz preostalih ohranjenih bratovščinskih knjig z ozemlja slovenske Štajerske. Bratovščina je delovala v skladu z običaji in pravili rožnovenske nadbratovščine. Pravila so se razlagala večkrat na leto ob shodih. Dohodke so prinašali vinograd in prostovoljna miloščina oziroma darovi. Blagajna in letni obračuni so bili ločeni od cerkvenih. Ključa od blagajne (skrinjice) sta hranila

¹⁷ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 22/5, Relatio Visitationis 1740, str. 54; Relatio Archidiaconalis Visitationis 1742, str. 82; Protocollum Visitationis 1755, str. 18; Protocollum Visitationis 1770, str. 35; Protocollum Visitationis 1773, str. 35; Protocollum Visitationis 1780, str. 6; Protocollum Visitationis 1783, str. 7.

¹⁸ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 22/5, Relatio Visitationis 1740, str. 58; Relatio Archidiaconalis Visitationis 1742, str. 89; Protocollum Visitationis 1755, str. 23; Protocollum Visitationis 1770, str. 40; Protocollum Visitationis 1773, str. 41; Protocollum Visitationis 1780, str. 11; Protocollum Visitationis 1783, str. 12.

(župnijski) vikar in ključar, ki pa je bil ključar le od bratovščine, saj je cerkev imela dva svoja ključarja – leta 1755 le enega.¹⁹

Škapulirsko bratovščino pri podružnični oziroma pozneje pri župnijski cerkvi na Polenšaku je 12. junija 1717 ustanovil karmeličanski general p. Bonaventura od sv. Feliksa z bulo, ki ji je podelila tudi odpustke. Potrdil jo je generalni vikar škof Franc Anton pl. Wagensberg. Delovala je v skladu z običaji škapulirske nadbratovščine. Sedež je verjetno imela pri velikem oltarju Blažene Device Marije, danes Obiskanja Device Marije, ki leta 1755 še ni bil posvečen in se je na njem maševalo s pomočjo portatila. Skupaj s cerkvijo so bili oltarji posvečeni šele 24. septembra 1772. Popolnih odpustkov naj bratovščina v tistem času ne bi imela, vendar pa so nejasno omenjeni leta 1770 in leta 1773. Leta 1780 je omenjeno, da je bratovščina imela »večne« odpustke – *in perpetuum*. Pravila so se razlagala večkrat na leto ob shodih. Na prvo nedeljo v mesecu je bratovščina priredila obhod cerkve in péto sv. mašo za ude. Poleg nje se je obhajala tudi obletnica za umrle ude. Tudi na posamezne kvatre sta se darovali zasebni sv. maši, prav tako na posamezne mesece za žive in mrtve sobrate. Vpisani udje so se obvezali vsak dan zmoliti sedem očenašev in zdravih Marij. Letno se je v bratovščino vpisalo 300 sobratov in sosester. Za udnino so položili 3 kr. Dohodke so bratovščini prinašali vinograd, prostovoljna miloščina in ofri. Blagajna in letni obračuni so bili vodeni ločeno od cerkvenih. Ključa od blagajne (skrinjice) sta hranila vikar in ključar.²⁰

Pri podružnični cerkvi sv. Janeza Nepomuka je delovala istoimenska bratovščina. Sveti sedež ji je odpustke podelil 21. junija 1767, potrdil pa jih je sekovski škof Jožef Filip pl. Spauer. Popolni odpustki so bili deloma podeljeni za večno, deloma pa za sedemletje. Oltarji niso bili posvečeni, pač pa so bili vsi privilegirani, da se je na njih maševalo za ude. Leta 1773 je bil v gradnji nov prezbitarij, zato je bil kip sv. Janeza Nepomuka začasno postavljen na stranskem oltarju sv. Frančiška Ksaverja. Bratovščina je imela sv. mašo na naslovni praznik in na praznik sv. Petra in Pavla. Na tretjo nedeljo v mesecu je priredila obhod okoli cerkve in splošno obhajilo. Na kvatrne srede je bilo sv. opravilo z rekviemom, naslednji dan pa dve zasebni sv. maši. Na dan po prazniku apostolov sv. Petra in Pavla pa se je obhajala obletnica za pokojne sobrate s popolnimi odpustki. Vpisani udje so vsak dan morali zmoliti tri očenaše in zdrave Marije, letno pa so položili 3 kr udnine.²¹

O gornjeradgonskih bratovščin večne molitve presvetega oltarnega zakramenta in sv. Križa niso bile najdene papeške bule ali breva. Oltar sv. Križa je bil privilegirani, čez leto pa so se pri njem trikrat podeljevali popolni odpustki, in sicer na novega leta dan, na praznik sv. Petra in Pavla in na praznik vseh svetih. Vsako leto je bila 22. januarja v moči c. kr. ukaza zaukazana 24-urna molitev najsvetejšega oltarnega zakramenta.²²

¹⁹ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 22/5, Relatio Visitationis 1740, str. 64; Relatio Archidiaconalis Visitationis 1742, str. 96; Protocollum Visitationis 1755, str. 37; Protocollum Visitationis 1770, str. 67; Protocollum Visitationis 1773, str. 27; Protocollum Visitationis 1780, str. 27; Protocollum Visitationis 1783, str. 26.

²⁰ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 22/5, Relatio Visitationis 1740, str. 67; Relatio Archidiaconalis Visitationis 1742, str. 107; Protocollum Visitationis 1755, str. 40; Protocollum Visitationis 1770, str. 73; Protocollum Visitationis 1773, str. 30; Protocollum Visitationis 1780, str. 31; Protocollum Visitationis 1783, str. 32.

²¹ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 22/5, Protocollum Visitationis 1770, str. 77; Protocollum Visitationis 1780, str. 33; Protocollum Visitationis 1783, str. 33.

²² SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 21/1, Poročilo o bratovščinah in odpustkih, Gornja Radgona, 1. 3. 1782.

Bratovščine v župnijah mariborskega distrikta

Dominikanski generalni vikar koroške in štajerske province p. Pavel Merenda je **selniško rožnovensko bratovščino** ustanovil in potrdil leta 1648. V ustanovitvenem pismu je poudaril pomen Marijine priprošnje po molitvi rožnega venca, ki je kakor psalter. Dobesedno jo imenuje *Confraternitas Psalterij seu Rosarij sub invocatione Beatae Mariae Virginis*.²³ Bratovščina je bila deležna posebnih milosti in odpustkov, ki so jih rožnovenskim bratovščinam podelili papeži. Imela je lastno kapelo, glavni letni shod pa je obhajala na rožnovensko nedeljo. Njen voditelj je bil vsakokratni župnik. Ude je moral po sprejetju in odobritvi vstopa skrbno vpisovati z imenom in priimkom v bratovščinsko knjigo. Blagoslavljal je tudi rožne vence. Ob podobi Rožnovenske Matere Božje naj bi se naslikale tudi skrivnosti rožnega venca in sv. Dominik, ki iz Marijinih rok sprejema rožni venec. Darovane časne dobrine je lahko bratovščina porabila za okras in druge pravične namene.

Leta 1741 **sta v Selnici ob Dravi delovali dve bratovščini: rožnovenska bratovščina in bratovščina sv. Barbare**. Ok. leta 1755 je bilo vanju vpisanih 553 udov. O njunem delovanju izvemo nekaj drobcev iz župnijske matrikule. Vsako prvo nedeljo v mesecu je rožnovenska bratovščina priredila procesijo z molitvijo rožnega venca, pri kateri so udeleženci prejeli popolni odpustek. Prav tako je bila procesija na praznik Rožnovenske Matere Božje. Bratovščina je slovesno obhajala vse glavne Marijine praznike s procesijami sv. rožnega venca in s sv. mašami za žive sobrate in sestre ter s podelitvijo popolnih odpustkov. Dan po imenovanih praznikih sta bili péta in zasebna sv. maša za umrle sobrate in sestre. Na letni shod bratovščine, ki je bil na rožnovensko nedeljo, so prišli tudi duhovniki iz Ruš, Kamnice in Limbuša.

Bratovščina sv. Barbare je imela letni shod na god zavetnice, 4. decembra. Obe bratovščini sta se vzdrževali iz miloščine in sta imeli lastne odpustke. Bula o odpustkih rožnovenske bratovščine je bila obešena ob oltarju, drugo pa je imel v rokah župnik. Prazniki in odpustki so se dolžno oznanjali. Obe sta imeli skupno blagajno s ključema, ki sta ju imela župnik in ključar. Obe bratovščini je upravljal en ključar. Letni obračun se je napravil na začetku leta v župnišču v prisotnosti župnika in ključarja.²⁴

Leta 1782 je bila ustanovljena še **bratovščina večnega rožnega venca za verne duše**. Verjetno je šlo za preoblikovanje rožnovenske bratovščine v strahu pred načrtovano ukinitvijo. In ta selniška bratovščina je preživela do današnjih dni!²⁵

V Kamnici je delovala starodavna bratovščina sv. Rešnjega telesa. Kamniški župnik in zgodovinar Vinko Munda je o njej zapisal: »*Bratovščino Božjega Telesa – Gottslaichambruderschaft – je glasom Mariborske mestne knjige (Marburger Stadtbuch stran 370, 384) že leta 1450 ustanovil na oltarju sv. Miklavža v Kamnici Andrej Goldner. Žal niti o ustanovitelju, niti o bratovščini sami ni ohranjen noben drugi zapisek. Kakor tolike druge bratovščine je za časa luteranskih homatij najbrž tudi ta kamniška bratovščina zaspala ali celo propadla. Celih dvesto let po ustanovitvi te prve bratovščine je ista pod župnikom Noetom zopet oživila in tekom dobrih sto let se je uspešno razvijala in udeleževala.*« Ustanovno

²³ Bratovščina psalterja oziroma rožnega venca pod priprošnjo blažene Marije Device.

²⁴ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 15/15, Pismo p. Pavla Merende, Ptuj, 20. 8. 1648; šk. D 15/15 *Matricula*, Selnica, 18. stol.; šk. D 15/15, *Relatio Visitationis Archidiaconalis 1741*, Selnica.

²⁵ Orožen: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. I., str. 41.

Bratovščina večnega rožnega venca za verne duše v Selnici ob Dravi je bila ustanovljena še v jožefinski dobi leta 1782 z namenom, da bi se udom in ostalim izmolilo srečno zadnjo uro, ubogim dušam v vicah pa pomoč. 26. avgusta 1867 se je združila s podobno rimsko nadbratovščino za tolažbo ubogim dušam v vicah. Bratovščina obstaja še danes. *Personalstand 1919*, str. 281 sl.; *Šematizem 1934*, str. 227.

listino je izdal sekovski škof Janez Marko grof pl. Aldringen 17. aprila 1654, župnik Vinko Munda pa jo je prevedel:

»Janez Marko, po milosti Božji škof sekovski, svetega cesarskega in kraljevega veličanstva Ferdinanda III. tajni svetovalec in njegov namestnik v Notranji Avstriji ter prevzvišenega in prečastitega Gvidobalda grofa pl. Thuna, nadškofa solnograškega itd. svetovalec in v obeh delih Štajerske ter v dekanatu Dunajsko novo mesto generalni vikar itd.

V večem spomin

Ker je med vsemi željami našega srca najbolj vroča ta, da se z vsemi sredstvi pospešuje zveličanje naši pastirski skrbi izročениh duš, s pobožno vnemo zasledujemo vsa pobožna in zveličavna stremjenja Kristusovih vernikov, usmerjena na to, s čimer se množi slavljenje Božje in da zaželeni uspeh čimbolj dosežemo, temu radi podelimo moč naše oblasti.

Ko nam je torej v Kristusu predragi in častiti MIHAEL NOE, tačasni ravnatelj župnijske cerkve sv. Martina v Kamnici imenovane, predložil, da bi bilo zveličanju duš zelo koristno, če bi se v imenovani župnijski cerkvi ustanovila družba ali bratovščina Kristusovih vernikov pod imenom in naslovom NAJSVETEJŠEGA TELESA GOSPODA NAŠEGA JEZUSA KRISTUSA, ker so se mnogi verniki že prej izrekli pripravljene pristopiti k taki bratovščini, če bi se ustanovila, in nas je zato isti župnik z drugimi vred zaprosil, da z našo oblastjo tako bratovščino ustanovimo.

Upoštevajoč, da se s pomočjo sličnih družb, ako so pravilno ustanovljene in vodene, slava Božja močno množi, vnema pobožnost vernikov ter se njeni sobratje vodijo v prejemanju svetih zakramentov in drugih delih krščanske pobožnosti, imamo za primerno, da željam in prošnjam gori imenovanih župnika in vernikov te kamniške župnije z očetovsko in dobrotljivo naklonjenostjo damo svoj pristanek.

Vsled tega za Kristusove vernike obojega spola v župnijski cerkvi sv. Martina v Kamnici z našo oblastjo ustanovljamo, urejamo in odobravamo kongregacijo, družbo ali bratovščino pod imenom in naslovom Najsvetejšega Telesa Gospoda našega Jezusa Kristusa ter ji podeljujemo moč naše oblasti. Naj se v to bratovščino sprejemajo vsi in posamezni verniki obojega spola, ki žele biti vpisani ter se v duhu pobožnosti ter hvalevrednih pravil in navad te bratovščine vadijo v prejemanju (svetih) zakramentov in (izvrševanju) drugih del krščanske pobožnosti in ljubezni.

V dokaz temu smo pričujočo, na naše povelje sestavljeno (listino), ki naj se vloži na čelo knjige, v katero se bodo vpisovala imena sobratov, lastnoročno podpisali.

Dano v Gradcu dne 17. aprila v letu našega zveličanja 1654.

Janez Marko, škof sekovski»²⁶

Bratovščina je leta 1693 v župnijski cerkvi dala postaviti kapelo sv. Rešnjega telesa. Istočasno so pozidali novo zakristijo, dve leti pozneje pa še kapelo sv. Avguština in sv. Lucije. Poleg novega oltarja sv. Rešnjega telesa (1694), ki se je leta 1778 umaknil Holzingerjevemu, so na novo postavili leta 1698 še dva druga. V letih 1740–1743 je bratovščina za gradnjo novega zvonika prispevala 635 fl 11 kr; cerkev pa le 265 fl 17 kr.

Poleg pobožnosti je v delokrog bratovščine sodilo tudi izvrševanje del usmiljenja. To poudarja breve papeža Klemen XI., ki je 14. decembra 1712 bratovščini podelil odpustke. Breve se v Mundovem prevodu glasi:

»Klemen papež XI. v večem spomin

Ker, kakor smo zvedeli, v župnijski cerkvi kraja Kamnica, solnograška škofija, in v njej v kapeli Presvetega Rešnjega Telesa obstaja kanonično ustanovljena, ali naj bi bila ustanovljena, za oba spola Kristusovih vernikov, vendar ne za ljudi kake posebne vrste, pobožna in posvečena bratovščina pod naslovom PRESVETE-GA TELESA KRISTUSOVEGA, katere sobratje in sestre so imeli navado vršiti čim več pobožnih in dobrih del,

²⁶ SI NŠAM, Kronike, šk. 1, Munda: Kronika župnije Kamnica, str. 93–95.

podeljujemo,

da bi bratovščina na ta način vedno bolj rastla v zaupanju na usmiljenje vsemogočnega Boga in oblast njegovih apostolov Petra in Pavla vsem Kristusovim vernikom, ki bodo v bodoče pristopili k imenovani bratovščini:

1. *na dan njihovega pristopa, če po skesani spovedi sprejmejo evharistični zakrament, popolni (odpustek),*
2. *in tako že vpisanim, kakor tudi onim, ki se bodo v bodoče vpisali med soproste in sosesre imenovane bratovščine, ob uri njihove smrti, če se skesano spovejo in prejmejo sv. obhajilo, ali, če tega ne bi mogli storiti, vsaj skesano kličejo ime Jezusovo z usti, ako to ni mogoče, pa vsaj pobožno v srcu, popolni (odpustek),*
3. *tako tudi njim, ki so zdaj ali bodo v bodoče sobratje in sosesre imenovane bratovščine, ter vsako leto v nedeljo v osmini Presvetega Kristusovega Telesa od prvih večernic do sončnega zahoda sledečega dne obišejo cerkev ali kapelo ali oratorij, za iztrebljanje krivoverstev in povišanje svete matere Cerkve, popolni (odpustek) in milostno oproščenje vseh njihovih grehov v Gospodu,*
4. *vrh tega istim sobratom in sosestram, če po skesani spovedi okreščani s sv. obhajilom obišejo to cerkev, kapelo ali oratorij ob štirih drugih delavnikih, praznikih ali nedeljah, od omenjenih sobratov enkrat izbrani in od ordinarija odobrenih, ter tam molijo, odpustek sedem let in prav toliko kvater,²⁷*
5. *kolikorkrat bodo v cerkvi, kapeli ali oratoriju prisostvovali mašam in drugim nedeljskim opravilom, ki se bodo kdaj tam opravljale ali brale, dalje javnim in zasebnim pobožnostim iste bratovščine, naj se te vrše kjerkoli, ali reveže gostoljubno sprejemali pod streho, ali napravili mir med sovražniki, ali pri tem sodelovali, kakor tudi, če bodo trupla pokojnih sobratov in soseser ali drugih spremljali s pogrebom, ali se udeležili katerokoli s škofovim dovoljenjem prirejene procesije, ali spremljali Presveti evharistični zakrament, bodisi pri procesijah, bodisi ko se nese k bolniku, ali ko se kjerkoli in kakorkoli začasno prenaša, ali če so zadržani (spremljati Najsvetejše), na znamenje zvona molijo Gospodovo molitev in (angelski) pozdrav, ali če molijo petkrat (Gospodovo) molitev in (angelski) pozdrav za duše pokojnih sobratov in soseser, ali če katerega, ki je zašel, povedejo nazaj na pot zveličanja in nevedne učijo Božje zapovedi in zveličavne resnice, ali če opravijo katerokoli dobro delo pobožnosti ali dobroteljnosti, vsakokrat ko katerokoli navedenih del opravijo (prejmejo odpustek) šestdeset dni od v cerkvi na običajen način njim naloženih ali kakorkoli dolžnih spokornih del.*

Pričujoče naj velja za vse prihodnje čase, hočemo pa, naj bo vse to neveljavno, če je bil navedenim sobratom in sosestram za opravljanje naštetih del za vedno ali za čas, ki še ni potekel, že naklonjen kak drugi odpustek; zato naj, če je imenovana bratovščina že priključena kateri nadbratovščini, ali bi se v bodoče priključila, ali iz kakršnegakoli razloga zedinila ali kakorkoli vključila, gornje in katerokoli apostolsko pismo istim ni podeljeno, ampak je odtlej samo po sebi neveljavno.

Dano v Rimu pri Sv. Petru pod prstanom Ribiča, dne 12. decembra 1712, v 13. letu našega papeževanja.«

»Pričujoče breve odpustkov, ki smo ga videli, pregledali in vzeli na znanje, z našo oblastjo odobravamo in za (pod tč. 4) navedene dni, ki naj bi jih mi določili, odrejamo nedelje štirih kvatrnih tednov, izvzemši nedeljo Presvete Trojice, namesto katere določamo veliki četrtek in v Gospodu podeljujemo popolno možnost, da se notri vsebovani odpustki morejo v svojem smislu razlagati.

Izdali v Gradcu v našem škofovskem dvoru dne 27. maja leta 1713.

Jožef Dominik (grof pl. Lamberg), škof sekovski.«²⁸

²⁷ Verjetno »kvadragen«, t. j. 7-krat 40 dni pokore.

²⁸ SI NŠAM, *Kronike*, šk. 1, Munda: *Kronika župnije Kamnica*, str. 96–97.

Leta 1690 je kamniški župnijski vikar od bratovščine in podružnic za opravljanje sv. maš prejel 27 fl. Bratovščina je tistega leta pridelala 15 štartinov vina po 14 fl, kar je letno zneslo 210 fl. Ofri so nanesti 91 fl, tako da je bilo bratovščinskih dohodkov 306 fl. Za materialno osnovo so bratovščini služili vinogradi. Za njihovo obdelovanje je bratovščina plačala 101 fl, za razna dela in davščine pa še dodatnih 100 fl, tako da so letni izdatki znašali 201 fl. Gotovine je imela 300 fl, župnik pa ji je bil dolžan 100 fl. Imela je svoje večne odpustke in privilegiran posvečen oltar, o čemer so leta 1741 pričevale bule [pravilno: breva]. Imela je svojega varuha (ključarja) in lastno blagajno, ki pa je bila pomešana s cerkveno, ker so se letni obračuni delali skupaj. Vizitator je naročil, naj se bratovščinska blagajna loči od blagajne župnijske cerkve, prav tako pa naj se ločeno delajo letni obračuni. Sicer sta tudi v Kamnici ključa hranila župnik in ključar. V kapeli sv. Rešnjega telesa je bratovščina imela sredi oltarja veliko leseno monštranco, sredi katere je bila belo pobarvana lesena hostija, kar je vizitator označil za malikovanje. Ukazal je, naj se odstrani in na njeno mesto postavi majhen kip ali Jezusovo ime.²⁹ Največja dela so bila s pomočjo bratovščine v kamniški župnijski cerkvi izvršena v letih župnikovanja Jakoba Kokla (1746–1767).

Bratovščina pod naslovom Svetega škapulirja Blažene Device Marije je delovala tudi v Gornji sv. Kungoti. Leta 1714 so jo potrdili karmeličani iz Wolfsberga. Popolne večne odpustke ji je podelil papež Klemen XI., 17. avgusta istega leta pa jo je potrdil in odobril sekovski škof Jožef Dominik pl. Lamberg. Vzdrževala se je iz miloščine in ofrov.

Druga bratovščina je delovala pod naslovom sv. Fabijana in Sebastijana. Leta 1660 je omenjeno, da je nekoč pri cerkvi že obstajala bratovščina sv. Sebastijana. Ponovno je omenjena v obračunski knjigi leta 1710. Glede ustanovitve in odpustkov vizitator ni našel podatkov, saj sta bila album in bratovščinska knjiga uničena v požaru. Za mašno ustanovo sta ji služila dva vinograda, ki pa ju je župnik Mihael Štraus prodal, zato je od takrat naprej imela dohodke le iz miloščine, ki je omogočala plačilo maš za pokojne ob kvatrah. Je pa omenjena bratovščina na račun škapulirske bratovščine zamirala.³⁰

Bratovščina sv. Petra v današnjem Malečniku je bila prav tako osnovana na gmotni osnovi vinogradov in ofrov, iz katerih se je plačevala vsak teden sv. maša za umrle ude. Imela je podeljene večne popolne odpustke, bulo pa je hranil župnik. Blagajno je imela, obračun pa se je delal skupaj s cerkvenim. Ker se ta zadnja 4 leta zaradi gradnje cerkve očitno ni napravil, je bil za komisarja časnih dobrin imenovan mariborski župnik, ki naj bi skupaj s kamniškim poskrbel za pravilni obračun. Zanimivo pa je, da je vse tri ključke od blagajne imel pri sebi župnik.³¹

Bratovščina sv. Martina pri Sv. Martinu pri Vurberku je imela lasten neposvečen oltar. Vizitator omenja, da je bolj kot za bratovščino v tem primeru šlo za konfederacijo. Vsak ud je letno prispeval 1 kr za krasitev oltarja. Za člane bratovščine se je darovala sv. maša.³²

Pri mariborski mestni župnijski cerkvi sv. Janeza Krstnika (današnja stolnica) so bile v predjožefinski dobi evidentirane naslednje bratovščine:

²⁹ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 15/9, Poročilo kamniškega vikarja Frančiška Leopolda Magiskrautha, Kamnica, 1. 9. 1690; šk. D 15/1, Relatio Visitationis Archidiaconalis 1741, Kamnica; šk. D 15/9, Visitationis Parochiarum 1755, Kamnica; šk. D 15/12, Visitationis Synodalis, Kamnica, 7. 5. 1775.

³⁰ SI NŠAM, *Župnije*, Gornja Kungota, šk. 2, Obračunski knjigi bratovščine sv. Sebastijana 1710–1760 in škapulirske bratovščine 1729–1760; SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 15/1, Relatio Visitationis Archidiaconalis 1741, Kamnica – Sv. Kunigunda.

³¹ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 15/1, Relatio Visitationis Archidiaconalis 1741, Sv. Peter pri Mariboru.

³² SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 15/1, Relatio Visitationis Archidiaconalis 1741, Sv. Peter pri Mariboru – Sv. Martin pri Vurberku.

- **Bratovščino Sv. Duha** naj bi po mnenju nekaterih ustanovili viničarji iz okolice Maribora leta 1468. Zgodovinar Ignac Orožen je dognal, da se v Chmelsovem registru omenja Ulrich Welz, kaplan oltarja sv. Katarine v cerkvi sv. Janeza Krst., ki je že 11. avgusta 1431 mariborski duhovniški bratovščini Sv. Duha podaril vinograd. Bratovščina je prenehala delovati v protestantski dobi.
- **Bratovščina sv. Rešnjega telesa** se prvič omenja leta 1450. Za njeno ponovno ustanovitev so zaprosili mariborski trgovci in obrtniki sekovskega škofa Johanna Markusa von Altringena leta 1634. 4. avgusta 1635 jo je potrdil salzburški nadškof Paris grof pl. Lodron, privilegiral pa jo je papež Inocenc X. (20. maja 1645).
- Omenjeni nadškof je 2. februarja 1651 ustanovil in potrdil tudi **rožno-venško bratovščino**.
- **Bratovščino Kristusovega smrtnega boja** je 6. aprila 1728 ustanovil in potrdil sekovski knezoškof Jakob Ernest pl. Lichtenstein.³³ Sedež je imela v kapeli Križanega.

Leta 1741 so delovale pri župnijski cerkvi sv. Janeza Krstnika v Mariboru bratovščina sv. Rešnjega telesa, bratovščina sv. rožnega venca in bratovščina Kristusovega smrtnega boja. Vse tri so bile utemeljene na gmotni osnovi, vendar župnik ni vedel povedati, na kakšni, saj je bilo njihovo upravljanje v popolni odvisnosti od mestnega magistrata – občine. Zaradi tega niso imele niti lastne blagajne niti obračunov, čeprav so imele lastnega ključarja, ki je bil obenem tudi ključar župnijske cerkve. Bule o podeljenih odpustkih je imel v rokah »magister« – župan. Zanimivo je, da med šestimi mariborskimi beneficiati in štirimi kaplani ne najdemo nikogar, ki bi bil kakorkoli povezan z delovanjem bratovščin. Bratovščinska sv. maša se je obhajala ob ponedeljkih.³⁴

Peta znana **mariborska bratovščina sv. Urha** je delovala pri istoimenski podružnici. Ustanovil jo je papež Inocenc X. 6. junija 1695. Bulo o podeljenih popolnih odpustkih je imel v rokah župnik. Vzdrževali so jo sobratje in sestre z letnim darom 4 oziroma 2 kr.³⁵ To je edini znani primer, da so moški udje darovali več od ženskih. Tudi ta bratovščina je bila pod upravo mestne občine. Leta 1764 bratovščina sv. Urha ni več cvetela kot nekoč, ker so se zaradi prisotnosti številnih redovnikov v mestu zmanjšale starodavne pobožnosti.³⁶

Bratovščine v župnijah Lavantinske škofije v Dravski dolini

Oglejmo si nekaj arhivskih drobcev, ki pričajo o delovanju bratovščin na predjožefinskem slovenskem ozemlju Lavantinske škofije. **Dravograjska mrliška bratovščina** je bila ustanovljena leta 1689. Apostolsko breve je bilo potrjeno in razglašeno s strani škofa. Imela je splošne odpustke, privilegirane oltarja pa ne. Procesij ni prirejala. Udje so se vestno vpisovali v bratovščinsko knjigo. Njena blagajna je bila ločena od cerkvene. Dohodke je imela od Zeneggo-ve ustanove, iz katere so se plačevale sv. maše.³⁷ Pri dravograjski podružnici **na Ojstrici je leta 1702 delovala bratovščina sv. Ožbolta**.³⁸

Marnberška (radeljska) bratovščina sv. Rešnjega telesa je bila kano-

³³ Orožen: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. I., str. 7.

³⁴ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 15/1, Relatio Visitationis Archidiaconalis 1741, Maribor; šk. D 15/9, Responsiones ad puncta pro Visitatione 1754.

³⁵ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 15/1, Relatio Visitationis Archidiaconalis 1741, Maribor – Sv. Urh; šk. D 15/9, Responsiones ad puncta pro Visitatione 1754.

³⁶ Mlinarič: *Župnije na slovenskem Štajerskem*, str. 151, 335.

³⁷ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 16/20, Vizitacijski zapisnik, Dravograd, 13. 4. 1733, f. 71; F 61 – Vizitacije, šk. 6, Vizitacija Dravograd, 1788.

³⁸ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, F 1, Relatio 1702, str. 30.

nično ustanovljena in s strani ordinarija potrjena leta 1696. Apostolska breva je potrjeval ordinarij in so se po izteku veljavnosti obnavljala. Nadzor nad bratovščino sta izvajala župnik in ključar. Bratovščina je imela privilegiran oltar Blažene Device Marije. Pri njem se je letno darovalo 6 sv. maš, od katerih jih je bilo kar 5 združenih z rekviemom za umrle ude. Predhodno mašam so opravili tudi mrtvaški oficij (molitveno bogoslužje brevirja) in libero za umrle ude. 4 od prej omenjenih 5 maš so se opravljale ob kvatrach. Obhod pokopališča ni omenjen. Popolni odpustki so se udom podeljevali v osmini praznika sv. Rešnjega telesa, ko je bratovščina priredila tudi teoforično³⁹ procesijo.⁴⁰

Bratovščina sv. Janeza Nepomuka v istoimenski podružnični cerkvi je bila ustanovljena leta 1735. Bila je potrjena od ordinarija in pod župnikovim nadzorom. Bila je vtelesena (inkorporirana) cerkvi in oskrbljena z odpustki in privilegiranim oltarjem. O tem je pričala tudi natisnjena podobica, ki se je delila udom in romarjem. V bratovščinsko knjigo so se bratje in sestre vestno vpisovali.⁴¹

O **remšniški bratovščini Blažene Device Marije** ni bilo znano, kdaj je bila ustanovljena. Vizitator leta 1702 omenja odsotnost apostolskega breva in odobritve ordinarija. Na posamezne kvatrne čase je imela vigilijo s petim rekviemom za umrle ude. O dohodkih je poročala samo šentpavelskemu opatu, tudi obračun se je napravil brez vednosti ordinarija. Bratovščina se je kmalu po letu 1721 **preimenovala v bratovščino sedmerih radosti Device Marije**. Za vsako četrtletje so udje morali prispevati 2 kr, za katera sta se potem darovali 2 sv. maši. Vizitacijski zapisnik omenja tudi neko zasebno pobožnost, ki pa ni bila potrjena.⁴²

O **remšniški bratovščini krščanskega nauka** je bilo leta 1765 zapisano, da se je shajala vsak mesec. Trdovratneži so se naznanili. Najprej so bili na zmeren način opomnjeni, saj naj bi jih bolj izučila umetnost ljubezni kakor ostrina kazni. Če bi bila potrebna pomoč svetne oblasti, naj bi se zanjo ponižno zaprosilo.⁴³ Ista bratovščina je na Muti vsak mesec priredila procesijo, katehezo in izpit iz znanja krščanskega nauka.⁴⁴

Bratovščina sv. Florijana na Muti je bila potrjena od krajevnega škofa leta 1712 na podlagi apostolskega breva. Tekom leta so se darovale ustanovne sv. maše. Ob vseh kvatrach je bila péta sv. maša z mrliškim oficijem za pokojnega visoko častitega gospoda župnika Andreja Härtla. Vsak teden je kaplan daroval sv. mašo kot obveznost kaplanije za mašno ustanovo, ki jo je ustanovila presvetla gospa baronica pl. Kullmer. Kaplan je dan po prazniku sv. Florijana opravil mrtvaško opravilo z oficijem in enim nočurnom ter s péto sv. mašo za ude bratovščine. Bratovščina je imela neposvečen oltar, ki pa je bil privilegiran ob ponedeljkih. Na njem se je smelo maševati le s portatilom.⁴⁵ Leta 1724 je bratovščina v blagajni hranila 40 fl. Aktivnega kapitala je leta 1765 imela 200 fl, za 4 % letne

³⁹ Teoforična – Bogonosna procesija z Najsvetejšim v monštranci, združena s slovesnimi blagoslovi.

⁴⁰ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, F 1, Relatio 1702, str. 43; šk. D 16/20, Vizitacijski zapisnik, Marenberg – Radlje 29. 10. 1732, p. 56; Vizitacijski zapisnik, Marenberg – Radlje 1745, p. 309v.

⁴¹ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 16/20, Vizitacijski zapisnik, Marenberg – Radlje 1745, p. 309v.

⁴² SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, F 1, Relatio 1702, str. 66; šk. D 16/20, Vizitacijski zapisnik, Remšnik, 9. 10. 1721.

⁴³ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, F 1, Relatio 1702, str. 66; šk. D 16/20, f. 345, Remšnik; Decreta Visitationis Dioecesis Lavantinae de anno 1765, Remšnik.

⁴⁴ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 16/20, Vizitacijski zapisnik, Muta, 12. 7. 1724; Decreta Visitationis Dioecesis Lavantinae de anno 1765, Muta.

⁴⁵ Portatile je bil mašni kamen kvadratne oblike, sredi katerega je bil grobek z relikvijami. Njegovi obliki in meram ustreza t. i. korporal (telesnik) – poškrubljen mašni prtč, na katerem sta med sv. mašo na oltarju patena s hostijami in kelih z vinom, ki postaneta po spremenjenju zakrament sv. evharistije.

obresti pa je bil skupaj z ostalim župnijskim denarjem naložen v šentpavelskem samostanu na Koroškem.⁴⁶

Bratovščina sv. Nikolaja v Breznu je imela sedež pri istonaslovnem stranskem oltarju. Od leta 1669 naprej so ji bili podeljeni različni časni in večni odpustki.⁴⁷

Bratovščine v župnijah ljubljanske škofije na slovenskem Štajerskem

V prvih letih škofovanja Tomaža Hrena bratovščine še niso zaživele. Poleg dveh ljubljanskih se v poročilu Svetemu sedežu leta 1616 omenja še tretjo v Gornjem Gradu: »Tertia est Obernburgi sub titulo etiam ss. Sacramenti ut praefertur.«⁴⁸ Postopoma so se bratovščine razcvetele v drugi polovici 17. stoletja in zlasti v prvi polovici 18. stoletja.

Zanimiv je primer **bratovščine večne molitve presvetega oltarnega zakramenta v župnijah in vikariatih braslovškega distrikta**: Braslovče, Vransko, Motnik, Sv. Jurij pod Taborom, Sv. Pavel [Prebold], Trbovlje in Griže.

⁴⁶ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 16/20, Vizitacijski zapisnik, Muta, 12. 7. 1724; Decreta Visitationis Dioecesis Lavantinae de anno 1765, Muta, 10. 9. 1745, p. 341r, 343r–v.

⁴⁷ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, F 1, Relatio 1702, str. 63; šk. D 16/20, f. 348, Brezno; Decreta Visitationis Dioecesis Lavantinae de anno 1765, Brezno; Orožen: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. I., str. 134.

⁴⁸ Dolinar: Poročila ljubljanskih škofov v Rim. I. del, str. 66.

Leta 1667 je škof Jožef Rabatta razcvet pobožnosti med drugim pripisal tudi bratovščinam sv. Rešnjega telesa in rožnega venca: »Pietas autem tota dioecesi ita efflorescit, ut ecclesiae angustae fiant devotioni, nam per omnes fere parochiales ecclesias propagata est devotio fraternitatis sanctissimi corporis Christi, Confraternitas sanctissimi rosarii exercetur in octo ecclesiis.« Dolinar: Poročila ljubljanskih škofov v Rim. I. del, str. 168.

Škof Viljem Leslie je leta 1723 bratovščine v svojem poročilu Svetemu sedežu omenil bolj na splošno: »Per dioecesim vix aliqua curata ecclesia comperitur, in qua non haberetur Confraternitas aliqua vel sanctissimi Corporis Christi vel sanctissimi Rosarii vel sanctissimi Scapularis vel sub alio titulo beatissimae Virginis Mariae aut sancti.« Dolinar: Poročila ljubljanskih škofov v Rim. II. del, str. 57.

Leta 1727 je zapisal: »Confraternitates habet dioecesis mea plurimas, quas fusius adduxi in postrema mea reddita relatione, in his multae ad modum sunt sanctissimi Rosarii, cum autem sanctissimus Dominus noster novissime singulares ad rosaria indulgentias concesserit, ast duntaxat a religiosis ordinis s. Dominici benedicta, optandum foret, ut Sanctitas Sua ad has indulgentias obtinendas extenderet facultatem benedicendi rosaria ad parochos et curatos earundem confraternitatum praesides attento, quod in tota mea etsi ampla dioecesi nullum religiosum ordinis s. Dominici monasterium comperiat, huius gratiae impetrationem millenis animabus profuturam eminentiis vestris instanter Commendo.« Dolinar: Poročila ljubljanskih škofov v Rim. II. del, str. 62–63.

Leta 1731 je škof Sigismund Feliks Schrattenbach v svojem poročilu zapisal: »Confraternitates per dioecesim et Labaci sunt plurimae.« [...] »Confraternitatum proventus rite administratur et rationes annuatim redduntur.« Dolinar: Poročila ljubljanskih škofov v Rim. II. del, str. 67, 69.

Leta 1736 je škof Sigismund Feliks Schrattenbach poročal v Rim: »Confraternitates in dioecesi mea complures sunt et vix aliqua parochia reperitur, in qua Confraternitas imo in amplioribus plures confraternitates non comperirentur, inter quas magna devotione accrescit Confraternitas s. Joannis Nepomuceni in cathedrali mea erecta.« Dolinar: Poročila ljubljanskih škofov v Rim. II. del, str. 72.

Leta 1744 je škof Ernest Amadej Tomaž Attems papežu o bratovščinah le skopo poročal: »Confraternitates complures tum Labaci, tum per reliquam dioecesim in anterioribus relationibus per extensum fuerunt numeratae.« Dolinar: Poročila ljubljanskih škofov v Rim. II. del, str. 81.

Leta 1764 je škof Leopold Jožef Hanibal Petazzi poročal v Rim: »Confraternitates vero quam plurimae, ita, ut nulla reperiatur ecclesia, cum primis vero curata, in qua non esset una, saltem sanctissimi Corporis Christi vel beatissimae Mariae Virginis vel sancti alicuius aut sanctae Confraternitas.« Dolinar: Poročila ljubljanskih škofov v Rim. II. del, str. 87.

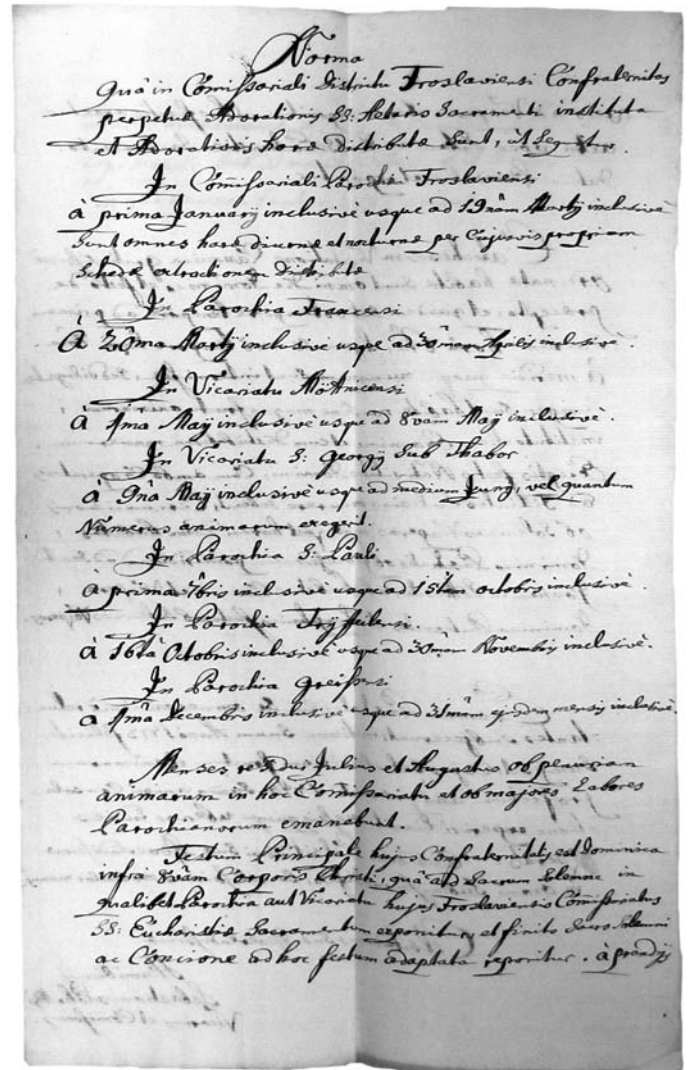
Leta 1778 je škof Janez Karel Herberstein poročal z istimi besedami kot njegov predhodnik Petazzi. Dolinar: Poročila ljubljanskih škofov v Rim. II. del, str. 94.

Leta 1774 je bil napravljen razpored večne molitve sv. oltarnega zakramenta.⁴⁹ V Braslovčah so molili od 1. januarja do vključno 19. marca vse ure ponoči in podnevi v skladu z obrazcem, ki je bil razdeljen udom. Od 20. marca do 30. aprila so molili na Vranskem, od 1. do 8. maja v Motniku, od 9. maja do sredine junija pri Sv. Juriju pod Taborom. V poletnih mesecih ni bilo molitve zaradi majhnega števila prebivalcev in dela na polju. Od 1. septembra do 15. oktobra so molili pri Sv. Pavlu, od 16. oktobra do 30. novembra v Trbovljah, meseca decembra pa v Grižah. Glavni bratovščinski praznik je bila nedelja v osmini praznika sv. Rešnjega telesa. Takrat so obhajali slovesno sv. mašo pred izpostavljenim Najsvetejšim v vseh župnijskih in vikariatnih cerkvah braslovškega distrikta. Po maši je bila priložnosti prilagojena pridiga. Od kosila do večernic je bilo Najsvetejše ponovno izpostavljeno, zatem pa so se z visokim glasom zmolile litanije sv. evharističnega zakramenta s sklepnim blagoslovom.⁵⁰

V trboveljski župnijski cerkvi sta leta 1752 delovali bratovščini sv. rožnega venca in sv. Rešnjega telesa. Imeli sta stranski kapeli s pripadajočima oltarjema. Bratovščina sv. Rešnjega telesa je imela svojo mašo vsak teden. Udje so zadovoljivo prejemali sv. zakramente. Oltar Blažene Device Marije ni bil posvečen. Bratovščini sta imeli urbarja, v katera so se zapisovali dohodki, miloščine in dajatve.

Pri trboveljski podružnični cerkvi sv. Lenarta v Dragi je delovala škapulirska bratovščina. Imela je običajne odpustke, na steno obešena pooblastila patrov karmeličanov, vsako tretjo nedeljo v mesecu pa sv. mašo. Bratovščinski oltar Matere Božje je bil privilegirani ob sredah. Ker je tisto leto privilegij potekel, je bilo kuratu naročeno, naj zaprosi za njegovo obnovitev. Ob kvatrah so se darovale sv. maše za umrle ude, letno okoli 30.⁵¹

Griška bratovščina sv. Rešnjega telesa je imela lastno istoimensko kapelo, z ob četrtkih privilegiranim posvečenim oltarjem, sv. maše pa ob kvatrah. Vikarju je bilo naročeno, naj prepíše bratovščinsko bulo in jo spravi v cerkveno skrinjo.⁵²

Norme bratovščine večne molitve presvetega oltarnega zakramenta v župnijah in vikariatih braslovškega distrikta. SI NŠAM, Škofijska pisarna, šk. D 4/1, Normae 1774.

⁴⁹ T. i. dan celodnevnega češčenja Najsvetejšega oziroma pravilno dan adoracije – molitve Najsvetejšega zakramenta je leta 1902 za župnije v ljubljanski škofiji ponovno uvedel knezoškof dr. Anton B. Jeglič.

⁵⁰ SI NŠAM, Škofijska pisarna, šk. D 4/1, Normae 1774.

⁵¹ SI NŠAM, Škofijska pisarna, šk. D 4/1, Relatio Visitationis Commissarialis 1752, Trbovlje.

⁵² SI NŠAM, Škofijska pisarna, šk. D 4/1, Relatio Visitationis Commissarialis 1752, Griže.

Pri Sv. Pavlu – v današnjem Preboldu – sta delovali bratovščina sv. Ane in bratovščina sv. Rešnjega telesa. Obema so bili podeljeni večni odpustki. Bratovščinska oltarja sta bila privilegirana. Bratovščina sv. Ane je nekdanj imela glavni praznik na god sv. Joahima (21. marca s podelitvijo popolnih odpustkov). Ker pa je bil praznik prestavljen, so bili prestavljeni tudi odpustki.⁵³

Pri Sv. Juriju pod Taborom je delovala bratovščina sv. Jožefa. Oltar je bil privilegirani ob sobotah. Vikarju je bilo naloženo, naj prepíše bulo o večnih odpustkih ter prepis obesi na vidno mesto, izvornik pa shrani.⁵⁴

Na Vranskem je delovala bratovščina sv. Rešnjega telesa. Vikarju je bilo naloženo, naj prepíše bulo o večnih odpustkih. **Bratovščina sv. Jožefa je delovala pri podružnični cerkvi sv. Hieronima.** Njen oltar je bil privilegirani ob petkih. Tudi v tem primeru je bilo vikarju naloženo, naj prepíše bulo in prepis obesi poleg oltarja.⁵⁵

Pri kapeli sv. Marije Magdalene v Motniku sta delovali bratovščina sv. Sebastijana in bratovščina sv. Marije Magdalene. Ker nista imeli bul niti izvrševanja odpustkov, naj bi se zanje zaprosilo Rim.⁵⁶

Bratovščine v župnijah oglejskega patriarhata, pozneje goriške nadškofije

Bratovščine na štajerskem delu oglejskega patriarhata so bile precej številne in dejavne predvsem v krajih, ki so sedeži nadžupnij. Po številu prednjačita župniji Nova Cerkev (24 br.) in Slovenske Konjice (20 br.) s pripadajočimi vikariati.

Najodličnejša štajerska bratovščina je bila nedvomno Velika bratovščina Žalostne Matere Božje na Dravskem polju (om. 1357, 1369, 1373, 1464, 1483, 1484, 1490, 1491, 1497, 1503, prenehala po 1545),⁵⁷ ki je imela prvotno sedež v župnijski cerkvi sv. Jurija v Slovenskih Konjicah. Ob koncu 16. stoletja je bil sedež bratovščine prenešen v opatijsko cerkev v Celje.⁵⁸ Na novo je bila ustanovljena verjetno leta 1594 (odp. 1597, om. 1613, 1619, 1623, 1751, 1756, 1760, 1773,⁵⁹ ukin. 1783,⁶⁰ na novo pot. 1856).⁶¹ Imenovala se je tudi Velika bratovščina v Savinjski dolini [arhidiakonatu] in »na Dravskem polju«.⁶²

⁵³ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 4/1, Relatio Visitationis Commissarialis 1752, Sv. Pavel [Prebold].

⁵⁴ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 4/1, Relatio Visitationis Commissarialis 1752, Sv. Jurij pod Taborom.

⁵⁵ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 4/1, Relatio Visitationis Commissarialis 1752, Vransko.

⁵⁶ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 4/1, Relatio Visitationis Commissarialis 1752, Motnik.

⁵⁷ Höfer: *Die landesfürstliche Visitation*, str. 231, 242, 243, 251, 257; Orožen: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. III., str. 222–226, 233–237; Orožen: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. VI., str. 257; Orožen: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. VIII., str. 255, 422.

⁵⁸ Centralni sedež bratovščine je bil verjetno proti koncu 16. stol. prenesen v Celje, saj se leta 1545 bratovščina Žalostne Matere Božje še omenja v Slovenskih Konjicah, v Celju pa bratovščina Naše ljube Gospe. Höfer: *Die landesfürstliche Visitation*, str. 231, 246; Orožen: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. III., 221–222, 228–229; Attems: *Vizitacijski zapiski*. 2. zv., str. 167, 174.

⁵⁹ Attems: *Vizitacijski zapiski*. 2. zv., str. 153, 154, 167, 174, 226, 252, 257, 258, 329, 346, 403, 461, 779.

⁶⁰ Orožen: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. I., str. 308; Orožen: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. III., str. 84–90, 221–222, 249–250.

⁶¹ Orožen: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. III., str. 207, 276–277, 286, 289, 291, 340, 380, 381, 422; *Personalstand 1919*, str. 281 sl.

⁶² Orožen: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. III., str. 222, 274; Orožen: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. IV/2., str. 133, 143; Orožen: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. V., str. 539, 542; Orožen: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. VI., str. 238; Orožen: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. VIII., str. 150, 215, 255.

Najstarejši ustanovni bratovščinski dokument je bil zapisan v kopirni knjigi, ki so jo hranili v konjiškem župnijskem arhivu. Iz njega izvemo, da sta leta 1357 Ortolf Konjiški in njegova žena Evfemija konjiškemu župniku in savinjskemu arhidiakonu Dytmarju izročila dve hubi – kmetiji. Prihodnji župniki naj bi od njiju prejeli 45 starih graških fenigov. Leta 1369 je bratovščina kupila 5 kmetij in 7 gorščin za 55 mark fenigov in 3 fl. Vse prej omenjene omembe se v glavnem navezujejo na nepremičninske posle bratovščine. Leta 1483 je bratovščina v bližini Slovenskih Konjic kupila travnik, njivo in vinograd, leta 1490 pa del gorščine na Prihovi, Gorenjah in Brdu.⁶³ Bratovščina je tekom let ustanovila številne beneficije in kaplanijo Naše ljube Gospe v Slovenski Bistrici, ki se prvič omenja leta 1545.

Bratovščina je imela svojega kaplana in oltar sv. Jakoba. Zanj je ustanovitelj Ortolf zahteval naslednje. Ob kaplanovi smrti naj bi njegovo zapuščino varoval župnik in jo nato izročil novemu kaplanu. Izpraznjena kaplanija naj bi se podelila duhovniku, ki je ud bratovščine. Ob umanjkanju takšnega duhovnika naj bi se kaplanija po nasvetu bratov in sester podelila drugemu usmiljenemu duhovniku, ki pa ga je moral potrditi patriarh. Bratovščinski kaplan je poleg papeške desetine moral plačevati tudi davke patriarhu ali njegovim poslancem. Ni imel druge dolžnosti, kot da je bil kaplan v Konjicah in na Jamniku pri Sv. Pankracu. Kaplan naj bi imel enak delež pri mašnem ofru kot drug duhovni pomočnik v Konjicah, vendar z izjemo pri ofrih na praznike vseh svetih, vernih duš in na božič. Te naj bi kaplan izročil župniku, in kar bi mu slednji od njih dal, bi moral vzeti za dobro. Tretjino deleža, ki bi ga župljani dali kaplanu pred ali po maši, naj bi izročil župniku. Ko je umrl bratovščinski ud, ki je bil konjiški župljan in je kaj zapustil kaplanu ali kapeli, župniku in župnijski cerkvi pa nič, naj bi slednja dva dobila dva dela (dve tretjini) zapuščine. Če so bratovščinski udje, ki niso bili konjiški župljani, nekaj priskrbeli kaplanu ali kapeli, pri tem nista imela deleža niti župnik niti župnijska cerkev. Od tujih župljanov kaplanu prineseni ofer je pripadal le njemu. Kaplan naj bi si brez posebnega župnikovega dovoljenja ne lastil tamkajšnjih župnijskih in cerkvenih pravic. Na dan sv. Jakoba in na cerkveno žegnanje kapele sv. Jakoba naj ne bi ustanavljal ofra. Na dan sv. Jakoba naj bi kaplan župniku dal 2 marki dunajskih fenigov za ponovno postavitev njegove kapele. Na slovesne praznike naj bi bil kaplan zvečer pri večernicah in zjutraj pri sv. maši navzoč v roketu. Brez župnikovega dovoljenja naj ne bi bil odsoten več kot 3 dni.⁶⁴

Bratovščina [staro slov.: braterna] Žalostne Matere Božje je imela velik sloves. Njeni udje so bili iz vrst duhovnikov, plemičev, obrtnikov in kmetov. Imeli so jo za duhovno mater, ki je na poseben način sprejemala v svoje varstvo umirajoče in skrbela za njihov dušni pokoj in blagor v večnosti. Bratovščina je imela številne pravice in svoja pravila, po katerih se je ravnala.

Verska kriza v obdobju protestantizma je sredi 16. stoletja povzročila zaton te cvetoče bratovščine, katere sedež je bil leta 1594 prenešen v Celje. Pravzaprav je bratovščina morala biti na novo ustanovljena. Zaslugo za to je imel nekdanji celjski kaplan in poznejši ljubljanski škof Tomaž Hren.⁶⁵

Namen prenovljene bratovščine je bil izprositi živim udom srečno zadnjo uro po priprošnji Žalostne Matere Božje in priskrbeti mrtvim udom večni mir in pokoj. Temu pobožnemu namenu so služile molitve, daritve sv. maš in zasluže-

⁶³ Od leta 1483 se omenja kot Bratovščina sedmerih žalosti Naše ljube Gospe na Dravskem polju. Orožen: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. III., str. 233, 237.

⁶⁴ *Litterae Fundatitiae Almae, Celeberrimae ac Antiquissimae Archi-Confraternitatis Matris Dolorosae, jam correctius ad faciliorem cujusunque captum in hanc formam et methodum redactae (quarum certis antiquitatibus quoad substantiam nihil additum, nihil minutum) ab anno 1357 usque ad annum 1464 inclusive) in lucem prodeuntes*. Orožen: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. III., str. 222–226.

⁶⁵ Orožen: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. III., str. 250.

nje odpustkov, ki so se lahko darovali za blagor pokojnih udov. Udje so morali v ta namen vsak dan izmoliti očenaš in zdravo Marijo za srečno zadnjo uro na čast Žalostni Materi Božji. Morali so obiskovati bratovščinske shode in bogoslužja, umrle ude pa pospremiti na pokopališče. Zaslužiti so morali odpustke, ki so jih lahko namenili za pokojne ude. Plačati so morali letno udnino, ki se je namenjala za bratovščinska sv. opravila in za okras bratovščinske kapele. Praznik Matere Božje sedmerih žalosti se je nekdanj obhajal na cvetni petek. Takrat je bratovščina imela letni shod s pridigo in slovesno péto sv. mašo za srečno zadnjo uro udov. Po sv. opravilu so poravnali udnino. V tednu po prazniku vernih duš se je za mrtve ude obhajala obletnica. Za vsak umrli ud se je ob smrti darovala péta sv. maša v kapeli, po njej pa so se zanj zmolili trije očenaši in zdrave Marije. Iz preostanka udnine so se darovale tihe sv. maše za umrle ude.

Posebni dušni blagor so za žive in mrtve ude predstavljali odpustki, ki jih je papež Klemen VIII. z brevom bratovščini podelil 10. novembra 1597. Popolni odpustek so udje prejeli na dan pristopa po predhodni sv. spovedi in obhajilu. Lahko so ga prejeli tudi na praznik Gospodovega oznanjenja (25. marca), če so od njegove vigilijske pa do prazničnega večera vsaj enkrat obiskali bratovščinsko kapelo, v njej pobožno molili in v tem svetem času prejeli sv. zakramente. Popolni odpustek so lahko prejeli tudi ob smrtni uri, če se je umirajoči ud seveda prej spovedal in prejel sv. obhajilo. Če zaradi slabega zdravstvenega stanja ni mogel več prejeti sv. zakramentov, naj bi za prejem odpustkov vsaj z usti ali v srcu skesano in pobožno izrekel Jezusovo ime. Nepopolni odpustek za 7 let in 7 kvadragen [t. j. za 7 let in 7-krat 40 dni pokore] se je podeljeval na praznike Marijinega vnebovzeta, rojstva sv. Janeza Krstnika, sv. Tomaža, in sv. Treh kraljev. Udje so v navedenih praznikih morali obiskati bratovščinsko kapelo, v njej pa so po namenu sv. očeta morali moliti za to, da bi krščanski oblastniki živeli v slogi in edinosti, da bi ohranili mir, da bi se zatirala kriva vera, prava pa vedno bolj razširjala. Odpustek za 60 dni se je udom podelil, kolikorkrat so se sešli k sv. opravilom bratovščine, kadar so dali vbogajme, kadar so sebe ali drugega spravili s sovražnikom, kadar so spremljali sv. popotnico – Najsvetejše k bolniku ali pa so se udeležili pogreba umrlega uda. Isti odpustek so prejeli tudi, če so z lepim opominjanjem spreobrnili grešnika, poučili nevedne ali pa so naredili kakšno drugo delo krščanskega usmiljenja.⁶⁶ Udje bratovščin so torej imeli za program svojega verskega življenja poleg molitve in prejemanja sv. zakramentov tudi opravljanje telesnih in duhovnih del usmiljenja.

Bratovščinska matrikula je vsebovala 4 dele. V 1. delu so bili navedeni od cerkvenih in svetnih oblastnikov podeljeni privilegiji in milosti. 2. del je vseboval poimenski seznam udov obeh spolov. 3. del je bil urbar o bratovščinskih cerkvah, ornatih, beneficijah in nepremičninah. V 4. delu so bile zabeležene obravnave na bratovščinskih shodih od leta 1613 naprej. Prispevki, darovani bratovščini, so se vodili od leta 1658 naprej. Zapisale so se tudi ustanovne sv. maše. Bratovščina je imela popisan tudi ves inventar. Živeči in umrli udje so se vodili do leta 1825, kar kaže na to, da duh bratovščine v Celju tudi po jožefinskem viharju ni zamrl.

Bratovščina je imela kar šest kaplanij oziroma beneficijev: v Celju, Slovenski Bistrici, Slovenskih Konjicah (3) in Majšperku.

Bratovščinsko predstojništvo so sestavljali: prošt (*praepositus*), dekan in dva asistenta. Prošt je bil izvoljen iz vrst župnikov, ki so bili udje bratovščine, enako je veljalo tudi za dekane.

S cesarskim odlokom je bila bratovščina ukinjena 9. avgusta 1783. Njeni beneficiji so prešli na verski sklad, ostalo premoženje v znesku 766 fl pa je bilo dodeljeno ubožnemu inštitutu celjske mestne župnije. Ob ukinitvi je štela 101

⁶⁶ Orožen: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. III., str. 251–253; Dietrich: *Nove postave bratovščine Matere Božje*, str. 1–12.

ud duhovniškega stanu in 37 udov svetnega stanu, med njimi številne plemiče, uradnike in meščane. Bratovščina se je pozneje preoblikovala v cerkveno zvezo, ki jo je vodil eden od celjskih duhovnikov. Vsako leto je sporočil članom imena umrlih bratov in sester, da so se za njih darovale predpisane sv. maše.

Pri celjski opatijski cerkvi (današnji stolnici) je bila bratovščina »Matere Božje sedem žalosti«, na novo obujena leta 1855 na pobudo celjskega kaplana Urbana Dietricha. Njen prvi ud je postal bl. škof Anton M. Slomšek, ki jo je potrdil 12. januarja 1856.⁶⁷

Bratovščinski statuti

Bratovščinski statuti in druge oblike pravil so urejali namen in duhovne ter karitativne dejavnosti posamezne bratovščine. Njihovo vsebino smo deloma že spoznali pri predhodno opisanih bratovščinah, zato na tem mestu predstavljamo le nekatere zanimive statute oziroma iz njih izhajajoče delovanje bratovščin.

Leta 1517 je bila ustanovljena družba (ponekod bratovščina) sv. Krištofa zoper preklinjanje in pijančevanje. V naših deželah je njeno razširitev preprečil val protestantizma. Kljub temu so v duhu boja proti žretju in pijančevanju 13. februarja 1558 **na Ptuju uspeli ustanoviti svojevrstno bratovščino zlatega križa**, ki so jo sestavljali protestantski in katoliški plemiči. O namenu, obliki in vsebini je govorila ustanovna listina.⁶⁸ Ustanovitelji so se imeli namen bojevati s pregrehami. Želeli so hoditi po Božjih poteh. Udje naj bi se uprli žretju in požrešnosti ter popivanju najprej v lastnih hišah. Sami sebe so imeli za poslušne otroke luči. Osnovo za to so našli v Pavlovem *Pismu Efežanom*. (Ef 5, 6–8, 10–11, 15–18) Vzdržali naj bi se grešnega življenja: nečistovanja, nemoralnosti, popivanja in se zavzemali za sramežljivost. Bratovščinsko znamenje je bilo zlat emblem s križem, okoli katerega je potekalo geslo: *Christus fortitudo mea* [Kristus moja moč]. Emblem so udje imeli pripet na obleki ali pa so ga nosili na verižici. Bratovščina ni imela svojega svetniškega zavetnika in je bila kot taka skupaj s svojim nazivom neke vrste izjema. Toda o tem nekoliko pozneje. Geslu sta verjetno botrovali obmejna lega Ptuja in stalna turška nevarnost. Najdemo ga v psalmih in izraža zaupanje v Božjo pomoč in podporo v težkih stiskah in vojnih situacijah. Lahko izraža tudi zahvalo za rešitev. (Ps 18, 2–3; Ps 22, 20)

Bratovščina zlatega križa je bila relativno preprosto organizirana. Ni imela predstojnika, ki bi imel pravico zastopati ude. Petero ustanoviteljev je tvorilo nekakšen kolegialni organ, ki pa ni imel velikih pristojnosti. Bratovščina je bila v osnovi odprta za nove ude brez posebnih sprejemnih pogojev. Sprejeti ud se je moral podpisati na vseh pet ustanovnih dokumentov, ki naj bi pri ustanoviteljih prehajali iz roda v rod. Z dvignjeno roko in prstnim znamenjem je obljubil tudi izpolnjevanje bratovščinskih dolžnosti. Vendar pa je v obrazcu zaprisege navedeno le sklicevanje na Boga kot pričo resnice in ne svetniki. Po zaprisegi je na novo sprejeti ud od enega izmed ustanoviteljev prejel bratovščinski emblem. Plačati je moral kar 5 fl, ki so se namenili za uboge. Čeprav statut neplemičev in žensk ni izrecno izvzel iz članstva, vendarle sestava bratovščine izkazuje le plemiče. Kot pokazatelj socialne ekskluzivnosti bratovščine gosposkega in viteškega stanu nastopa prav njen zlat emblem.

Statut je omogočal izstop iz bratovščine, ki pa je moral biti predhodno naznanjen. Ker se je članstvo obnavljalo vsako leto s koncem oktobra, je moral kandidat izstop pisno naznaniti enemu od ustanoviteljev najmanj dva meseca prej. Navedba vzrokov se ni zahtevala. Sicer se je članstvo prenehalo s smrtjo. V

⁶⁷ Več o tem: Orožen: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. III., str. 254 sl., 262–276.

⁶⁸ Objava listine gl.: Pauser: »Ain guets exempl furzutragen.«, str. 98–100.

težavah so udje morali pomagati svojim sobratom. V skladu z namenom bratovščine so imeli dve dolžnosti: vzdržati se žretja in pijače. Obed v njihovih hišah je lahko imel največ 5 do 6 hodov, kar je za današnje pojmovanje še vedno veliko. Omejitve so veljale tudi za goste. Posebej je to veljalo za pitje, ki ni bilo omejeno zgolj na območje doma, ampak je omejitev veljala splošno. Vse to naj bi za nižje plemstvo predpisoval tudi *Policijski red* iz leta 1552. Drug drugemu so udje obljubili tudi zvestobo in prijateljstvo v smislu krščanske in bratske ljubezni, ki sta bili zaostreni v primeru stisk in nesreč. Prestopki zoper kršitev statuta glede prehranjevanja in pitja so se sankcionirali. Kazen za prekršek je znašala 5 fl.⁶⁹ Prekršek naj bi naznanil ud sam. V osnovi je šlo za gojitev samodiscipline. Tako je odpadla potreba po ovadbi kršitelja s strani ostalih udov, kar je bilo sicer v navadi pri družbi sv. Krištofa. O zaključku bratovščinskega leta nimamo pričevanj. Dolžnost letnega obračuna je verjetno vezala le ustanovitelje, ne pa tudi ostalih udov.

Bratovščina zlatega križa in družba sv. Krištofa sta imeli podobne cilje, ne pa tudi statutov. Bratovščini zlatega križa so v prvi vrsti manjkali: nebeški zavetnik, dolžnost molitve, višja stopnja organiziranosti⁷⁰ in možnost izključitve. Pravila družbe sv. Krištofa iz leta 1517 torej niso bila neposredna predloga za ustanovno listino bratovščine sv. Križa, ki je popolnoma samostojno delo. Na njej se je podpisalo 11 udov, odtisnjenih pa je 12 prstnih pečatov. Na prvih petih mestih stojijo imena ustanoviteljev: Hansa pl. Hoyosa iz Trsta oziroma Gradiške, Hansa Lenkowitscha s Kranjske, Sigmunda Gallerja s Štajerske, Christoph Rescha s Štajerske in Jakoba barona Lamberga s Kranjske. Pri prvih udih je šlo za štajerske in kranjske vojaške in deželnoknežje veljake. Pri nekaterih se postavlja vprašanje njihove konfesionalne (veroizpovedne) opredelitve, saj je bilo v tistih časih plemstvo razdeljeno med trde in zmerne zagovornike reformacije, njene simpatizerje in katoličane. Na protestantsko usmeritev bratovščine nakaže umanjkanje svetniškega zavetnika ter okrajšan obrazec zaprisege: »Tako mi Bog pomagaj [in vsi svetniki]«. Skupni imenovalec udov je bil boj proti Turkom. Stanovi in deželni knez so spoznali, da je za izboljšanje napetega položaja potreben tudi boj proti moralnemu propadu.⁷¹

Gornjeradgonska bratovščina sv. Križa je leta 1736 dobila statut z naslovom *Schuldigste Gedächtnüß und Andächtige Verehrung des Bittersten Leyden und Sterben Jesu Christi*.⁷² V drugem delu je knjižica pravi meditativni priročnik in molitvenik. Uvod je posvečen skrivnosti odrešenja, ki ga je Jezus zaslužil za človeštvo s svojim bridkim trpljenjem in smrtjo. Za vernika je zato koristno, da bi se vse petke v letu postil ob kruhu in vodi ter se celo bičal do krvi. Bog bo takšnemu ob smrtni uri naklonil posebno milost.

Bratje in sestre bratovščine so bili povabljeni, da sledijo statutu. Na dan vpisa naj bi se spovedali in prejeli sv. obhajilo. Zmolili naj bi vsaj pet očenašev in zdravih Marij ter Boga prosili za mir in enotnost krščanskih knezov in oblastnikov, za izkoreninjanje krivoverstev in sprejetje resnične Kristusove Cerkve, da bi s tem pridobili popolne odpustke. Ob sprejetju v bratovščino so udje prejeli posebna znamenja, t. i. odpustkov krajcar – svetinjico z milostno podobico križanega Odrešenika na eni in sv. peterih ran z besedami »Vergiß nicht mein« na drugi strani. Na čast peterih Kristusovih ran so dnevno vsaj enkrat morali svetinjico poljubiti. Dnevno so morali vsaj četrt ure premišljevati o Jezusovem trpljenju in ponavljati besede: »Molimo te Kristus in te hvalimo, ker si s svojim križem svet odrešil.« Dnevno naj bi udje zmolili vsaj tri očenaše in zdrave

⁶⁹ 5 fl je v tistem času stalo 112 kg govedine ali pa plačilo tesarja za 5 tednov dela ali pa plačilo dninarja za 50 dni dela.

⁷⁰ Voditelj, letni shod, potrjevalec obračunov, skupni obedi in sv. maše.

⁷¹ Pauser: »Ain guets exempl furzutragen.«, str. 73–84.

⁷² SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 21/1, *Schuldigste Gedächtnüß und Andächtige Verehrung des Bittersten Leyden und Sterben Jesu Christi*, Graz, 1736.

Marije kot spomin, da je Jezus tri ure v največjih bolečinah visel na križu. Po en očenaš in zdravo Marijo naj bi zmolil tudi za umrle ude, da bi jim bili odpuščeni njihovi grehi, da bi dosegli blaženi konec in skorajšnjo rešitev iz vic. Ob petkih naj bi šli k sv. maši, prav tako na mesečne shode, ki so bili ob nedeljah.

Popolni odpustek je bratovščini podelil papež Klemen XII. leta 1735. Podeljeval se je ob vpisu in smrti uri, če je le umirajoči klical Jezusovo ime, ter na naslovni praznik Povišanja sv. Križa. Udje so se seveda za prejem odpustkov morali spovedati, obhajati, obiskati bratovščinski oltar in pri njem zmoliti pet očenašev in zdravih Marij za mir in enotnost krščanskih knezov in oblastnikov. Odpustke 7-ih let je prejel tisti ud, ki se je spovedal, obhajal in molil po prej omenjenem namenu na štiri praznike: Marijinega očiščevanja, sv. Jožefa, Marijinega obiskanja in sv. angelov varuhov. 60-dnevni odpustek so prejeli vsi bratje in sestre, ki so obiskovali mesečne shode. Prejeli so ga tudi tisti, ki so dali zatočišče revežem, pomirili ljudi v sporu, spremljali umrle h grobu ali Najsvetejše k bolniku, se udeleževali procesij in so ob naštetem zmolili očenaš in zdravo Marijo. Odpustka so bili deležni tudi tisti, ki so na pravo pot odrešenja spravili ljudi v zmoti, neuke v nauku vere, poučevali Božje zapovedi ali pa so naredili pobožno delo krščanske ljubezni. Prav tako so bili odpustkov deležni tisti, ki so za umrle ude zmolili pet očenašev in zdravih Marij.

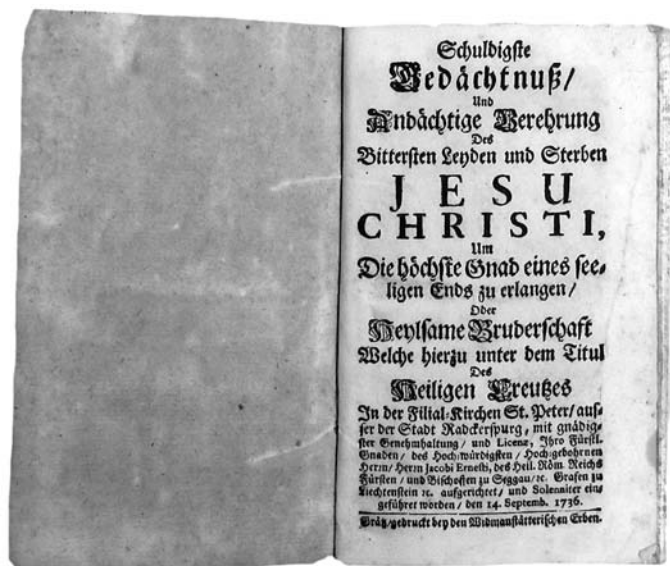
Nato sledi opis Jezusovega trpljenja po posameznih dnevih, začenši z nedeljo. Pravzaprav gre za dnevna premišljevanja o Jezusovem trpljenju zaradi človeških grehov od Olske gore do Kalvarije. Baročna domišljija razširja svetopisemsko poročilo o Jezusovem trpljenju. Posamezni prizori Judovega izdajstva, Pilatove obsodbe, reakcije Judov, bičanja in kronanja, prelite krvi in križanja so prikazani zelo dramatično. Pri vseh nastopa rabelj, s katerim se lahko poistoveti grešnik.

Knjižico zaključujejo *Litanije bridkega trpljenja in smrti Jezusa Kristusa* z različnimi molitvami, zlasti za umrle.

Bratovščinski inventarji

Bratovščine so imele bogato bogoslužno opravo in paramente. Da se bratovščinski inventar ni pomešal s cerkvenim, so ga skrbno popisali.

Iz inventarja ptujske proštije cerkve sv. Jurija lahko razberemo paramente, ki so bili v letu ukinitve (leta 1783) last tamkajšnjih bratovščin sv. Rešnjega telesa in krščanskega nauka:

Statut in molitvenik gornjeradgonske bratovščine sv. Križa. SI NŠAM, Škofijska pisarna, šk. D 21/1, *Schuldigste Gedächtnuß und Andächtige Verehrung des Bittersten Leyden und Sterben Jesu Christi, Graz, 1736.*

- baldahini za bratovščinski kip:
 - iz mehkega blaga skupaj s plaščem,
 - iz črnega blaga skupaj s plaščem,
 - iz rožnatega atlasa skupaj s plaščem.
- staro bandero iz rdečega žameta in z zlatimi obrobami in vrvicami s čopi ter z medeninasto pozlačeno zvezdo,
- staro bandero iz črnega žameta s črnimi in rumenimi svilenimi obrobami in vrvicami s čopi ter z leseno posrebreno zvezdo,
- novo bandero iz rožastega blaga in z zlatimi konicami, vrvicami in čopi ter s pozlačeno zvezdo,
- bratovščinski album, vezan v rdeč žamet, s srebrnimi zaponkami,
- star, že popisan bratovščinski album, vezan v žamet,
- dve zastavici za previdevanje iz rdečega damasta in z medeninasto pozlačeno zvezdo,
- dve zastavici za previdevanje iz rdečega blaga in z medeninasto pozlačeno zvezdo,
- dve laterni (svetilki na drogu) z medeninastimi okraski in stekelci za rabo pri previdevanju in procesijah,
- medeninasti viseči lesteneč z 12-imi cinkastimi svečniki na sredi cerkve,
- album bratovščine krščanskega nauka, vezan v moder žamet, s srebrnimi zaponkami,
- 22 malih praporov skupaj z zastavico iste bratovščine,
- album bratovščine (konfederacije) sv. Dizme, vezan v rdeč žamet, s posrebrenimi medeninastimi zaponkami.⁷³

Bratovščinske knjige in urbarji

Preseneča dejstvo, da se je med arhivskim gradivom o bratovščinah ohranilo tako neznatno število bratovščinskih knjig, urbarjev in molitvenikov. Glede na številčnost bratovščin bi pričakovali, da se je ohranilo večje število bratovščinskih knjig z imeni udov – bratovščinskih sobratov in sosester (kot so se sami imenovali). Očitno je bila jožefinska čistka zelo huda in je hotela izbrisati vsakršno sled za bratovščinami.

Mozirska bratovščina sv. Rešnjega telesa je leta 1647 imela lasten urbar, ki ga je sestavil župnik Janez Plevnik. Na novo je bratovščinsko knjigo leta 1735 spisal vikar Danijel Jožef Derganšek, s tem da je navedel podatke o plačani udnini že za leto 1734. Sobratje in sosestre so letno ob vpisu prispevali 1 groš. Leta 1737 zasledimo vikarja Janeza Ludovika Umka, leta 1746 pa Tomaža Juragla. Zadnji zapiski o udnini so iz leta 1788! Torej je bratovščina delovala še 5 let po formalni ukinitvi, kar kaže na to, da je bila med verniki zelo priljubljena.

Bratovščinska knjiga je vodena preprosto; v dveh stolpcih na posamični strani. Navadno je na prvem mestu naveden z imenom in priimkom mož, za njim žena in ponekod tudi otroci. Samski so seveda zapisani kot samostojni udje. Letno udnino so poravnavali zelo vestno. Ob smrti je duhovnik pri njihovem imenu preprosto naredil križec, običajno pa je tudi prečrtal letnice vpisov. Sprememba v načinu zapisa udov se je iz stolpcev v vrstično zgodila leta 1745. Udje so poslej zapisani kot posamezniki in ne več kot člani družine. Knjiga je zanimiva zaradi starinskih zapisov ženskih oblik priimkov in bi tako prišla prav tudi rodoslovcem.

Še nekaj besed o dohodkih in izdatkih. Dva kmeta, ki sta posedovala bratovščinski kmetiji, sta v letih 1745–1785 zanj plačevala letno po 1 fl. Prav tako je kajžar za kajžo in njivo bratovščini »služil« 1 fl, Jurij Navodnik pa je za njivo

⁷³ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 22/5, Inventarium 1783, Ptuj.

plačeval 32 kr, od krave pa 8 kr. Drugi zakupnik je za njivo plačeval 37 kr, tretji pa 36 kr. Štirje rejci bratovščinskih krav so za vsako plačevali po 8 kr. Dolžniki so bratovščini plačevali 5 % obresti. Neža Panzer je še leta 1785 za njivo plačala 38 kr 3 d. Šest imetnikov nekdanjega bratovščinskega premoženja je moralo po letu 1787 iste obveznosti plačevati kot davek, poleg tega pa prispevati še za vojno posojilo. Zadnji zapiski o plačilih so iz leta 1794.

V zadnjem delu bratovščinske knjige so zabeleženi letni obračuni, zadnji leta 1782. Delali so se vpričo župnika in ključarjev na osmino praznika sv. Rešnjega telesa. Oglejmo si prvega. Iz starega urbarja so leta 1735 prepisali obveznosti iz vinograda, ki ga je svoj čas cerkvi sv. Jurija daroval Krištof Vivoda v vrednosti 150 fl. Letno naj bi se za pokoj njegove duše in duše njegovih treh bratov opravljale obletnice in se plačale iz bratovščinske blagajne. Leta 1734 je bil vinograd prodan za 94 fl Gašperju Krožniku. Iz izkupička sta bila kupljena nova monštranca in zvonček. Z dovoljenjem generalnega vikarja Jakoba Schillinga naj bi se od takrat naprej za ustanovnike opravljale 4 sv. maše. V osmini praznika sv. Rešnjega telesa leta 1735 so sobratje darovali 16 fl 41 kr 3 d ofra. Za žive in mrtve ude se je darovalo 8 sv. maš, za slovesno bogoslužje so odšteli 5 fl, za kosilo 3 fl, tako da je ostalo 7 fl 15 kr in 3 d. Iz poznejših letnih obračunov je razvidno, da so dohodke predstavljali miloščina in obresti od imenj.

Leta 1746 je od 19 fl 24 kr prihodkov v cerkveno blagajno romalo kar 9 fl 21 kr. Zlasti dejavna je bila ekonomija bratovščine leta 1751. Večino stroškov je šlo za vzdrževanje vinograda in izdelavo zidanice ter kleti na Pokleki pri Šmartnem ob Paki. Samo viničar je stal 6 fl. Z letom 1760 vinogradniški stroški prenehajo, ker so vinograd verjetno prodali. Letni prihodki bratovščine so v tistem času znašali okoli 23 fl. Iz stroškov je razvidno, da so duhovnikom plačevali tudi 2 fl 20 kr za pobožnostne shode ob četrtkih, ki jih je bilo letno več kot 30. Preostanek denarja se je knjižil, a je romal v cerkveno blagajno. Leta 1756 je bila iz bratovščinskih skrinjic na trgu in v cerkvi pobrana miloščina v znesku 2 fl 47 kr 2 d. V letih 1757–1762 je bratovščina s sredstvi podpirala zidavo župnijske cerkve. Leta 1766 se med stroški shodov prvič pojavi organist, leta 1769 pa smodnik.⁷⁴

SI NŠAM, Škofijska pisarna, Bratovščine, šk. 20, Knjiga bratovščine sv. Petra 1704–1782.

⁷⁴ SI NŠAM, Škofijska pisarna, šk. D 15/13, Mozirje U02, Confraternitas Corporis Christi 1735. Smodnik so uporabljali za pokaenje z možnarji, s katerim so, podobno kot s slovesnim zvonjenjem – pritrkavanjem, naznanjali praznike, spremljali procesije ... Pokali so tudi zoper hudo uro.

Najlepše ohranjena bratovščinska knjiga, ki jo hrani NŠAM, najprej ne izda naslova bratovščine, ki ji je v letih 1704–1783 pripadala. Da je bila last **bratovščine sv. Petra, delujoče pri Sv. Petru pri Mariboru [Malečnik]**, z gotovostjo razvozlamo šele ob vpisu domačega župnika dr. Janeza Krstnika Sitticha iz leta 1733 in kaplana Tomaža Preaza iz leta 1751. Na v usnje oblečenih platnicah je odtisnjeno rastlinsko okrasje v pasovih, ki tvorijo koncentrične okvire. Na sredi je medaljon z Jezusovo pozlačeno podobo, okoli katere je napis SALVATOR MVNDI [Rešenik sveta]. Pri vpisih nekaterih udov je posebej omenjeno, da so bili doma iz mariborske župnije, Mute, Ruš ... Večinoma so bili v bratovščino včlanjeni domačini. V prvih letih je bila knjiga pisana s kaligrafsko knjižno gotico, nato pa s pisano kurzivno gotico, in sicer v dveh navpičnih stolpcih na stran. Lepota vpisov je bila odvisna od lepospisnega znanja in nadarjenosti posameznega duhovnika. Prvi del bratovščinske knjige je posvečen abecednim vpisom sobratov, drugi pa sosester. Tudi v tem primeru je na prvem mestu zapisano osebno ime uda in nato njegov priimek. Iz samih vpisov je možno razbrati popularnost osebnih imen v 18. stoletju. Pri vpisih župnikov, kaplanov, ključarjev, organistov in učiteljev je omenjena njihova služba. Zanimiva je omemba župnikove gospodinje. Omembe ostalih poklicev niso prav pogoste, je pa je večkrat omenjeno, čigavi so bili posamezni vpisani sinovi in hčere. Le pri redkih imenih in priimkih udov je za njimi dodan križec, ki nakazuje njihovo smrt, dopušča pa se tudi izjemno redka možnost, da so bili udje s križcem pred imenom v bratovščino vpisani po smrti.⁷⁵

Podobno bratovščinsko knjigo je imela tudi **bratovščina sv. Rešnjega telesa v župniji Stari trg pri Slovenj Gradcu** v letih 1725–ok. 1760. V usnje vezana razpadajoča knjiga ima na platnicah vtisnjene pozlačene okraske. Zapirala se je s kovinskima zaponkama. Na prvi strani so vpisani nekateri svetni in cerkveni imenitneži. Nato so po abecednem redu osebnih imen pomešano vpisani bratovščinski sobratje in sosestre v dveh stolpcih na stran. V drugem delu bratovščinske knjige je razpored večne molitve Najsvetejšega zakramenta, zato so posamezni udje vpisani po abecednem redu z omembo, kateri dan in uro so eno uro molili v cerkvi. Tudi med njimi se občasno pojavljajo vpisi imenitnežev.⁷⁶

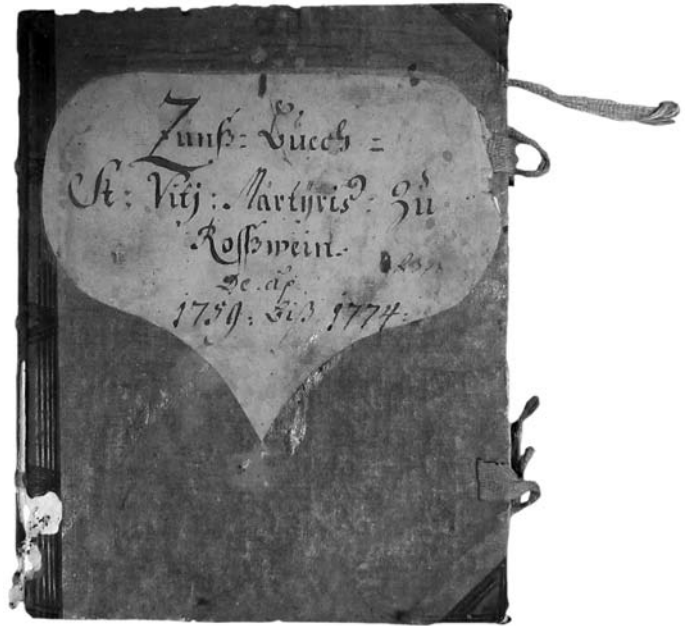

SI NŠAM, Župnije, Stari trg pri Slovenj Gradcu, kn. 15, Knjiga udov in molivcev rožnovenske bratovščine [1688]1725–ok. 1760.

⁷⁵ SI NŠAM, Škofijska pisarna, Bratovščine, šk. 20, Knjiga bratovščine sv. Petra 1704–1782.

⁷⁶ SI NŠAM, Župnije, Stari trg pri Slovenj Gradcu, kn. 15,

Razvanjska bratovščina sv. Vida je imela zanimivo knjižico z naslovom *Zünß-Buch St. Vitj Martýris Rosßwein De a[nno] 1759 Biß 1774*. Tudi v tem primeru gre za kombinirano bratovščinsko knjigo in urbar, v katero so bili z imenom in priimkom vpisani bratje in sestre bratovščine, ki so letno prispevali 6 kr dajatev. V drugem delu knjižice so zapisane dajatve oziroma obresti od bratovščinske živine. Za kravo so rejci letno plačali 10 kr, za vola pa 3 kr. Sledijo zapiski o dolžnikih in njihovih dolgovih ter obrestih. Nato se nadaljuje seznam bratovščinskih krav za leta 1775–1786. Njihovi rejci so jih do leta 1786 večinoma odkupili. Dva kmeta sta od kmetije plačevala le 7 kr. Povsem nazadnje sledijo ponovno vpisi udov za leta 1775–1784, čisto na koncu pa je vpisanih nekaj obračunskih podatkov za leta 1760–1771.⁷⁷

SI NŠAM, Župnije, Hoče, šk. 39, *Zünß-Buch St. Vitj Martýris zu Rosßwein De a[nno] 1759 Biß 1774*.

Bratovščinski molitveniki in podobice

Gornjeradgonska bratovščina večne (vedne) molitve presv. oltarnega zakramenta je leta 1755 dobila svoj molitvenik z naslovom *Nothwendiger Unterricht von Beförderung der Bruderschaft unter dem Titul Der immerwährenden Anbetung des Allerheiligsten Altars-Sacrament in der Vicariats-Kirchen St. Peter nächst der Landsfürstl. Gränitz-Stadt Radkersburg*.⁷⁸

Pobožnemu verniku so namenjene uvodne besede o nepredvidljivosti smrtne ure in poslednje sodbe. Od načina tuzemskega življenja je odvisna tudi srečna večnost. Božja pravičnost bo ob smrtni uri greh poplačala s kaznijo vic. Po žalostnem zemeljskem potovanju naj bi Bog pokojne vzel v hvaleče občestvo angelov in izvoljenih v nebesih. Nespokorjenega grešnika čaka ob poslednji sodbi peklenska kazen. Nato sledi kratko razmišljanje o večnosti. Knjižica poudari pomen Petrove Cerkve za srečno zadnjo uro in pomoč ter tolažbo ubogim dušam v vicah. Posebno vlogo pri tem je imela bratovščina večne molitve presv. oltarnega zakramenta. Gojila je pomen presv. oltarnega zakramenta (sv. obhaji-

Knjiga udov in molivcev rožnovenske bratovščine [1688]1725-ok. 1760.

⁷⁷ SI NŠAM, Župnije, Hoče, šk. 39, *Zünß-Buch St. Vitj Martýris zu Rosßwein De a[nno] 1759 Biß 1774*.

⁷⁸ SI NŠAM, Škofijska pisarna, šk. D 21/1, *Nothwendiger Unterricht von Beförderung der Bruderschaft unter dem Titul Der immerwährenden Anbetung des Allerheiligsten Altars-Sacrament in der Vicariats-Kirchen St. Peter nächst der Landsfürstl. Gränitz-Stadt Radkersburg*, Graz, 1755.

la) za življenje. Pripada mu dolžna hvala, slava in zahvala. Odtod tudi dolžnost večne (vedne) molitve, zato je bratovščina imela tudi urne listke.

V molitveniku je tudi povzetek pravil. Bratovščina je vsak četrtek obhajala sv. mašo pred izpostavljenim Najsvetejšim. Gornjeradgonski duhovnik naj bi vsak četrtek opravil sv. mašo in molitve za tolažbo umirajočim, srečno zadnjo uro ter za nedavno umrle; torej za žive in mrtve ude. Bratje in sestre naj bi letno za omenjena bogoslužja ter za pomnožitev bratovščine in Božje slave prispevali 4 kr. Pri podeljevanju sv. popotnice bolnikom in umirajočim so morali duhovnika z Najsvetejšim spremljati vsaj do mestnih vrat. Medtem so molili rožni venec na čast sv. oltarnemu zakramentu in s tem tudi izpolnili pogoj za prejem odpustka.

Nato sledijo litanije in molitev, ki so jih udje molili vsak dan po končani sv. maši, ko je bilo izpostavljeno Najsvetejše. Bratovščinska pravila so predvidevala tudi molitev rožnega venca z veroizpovedjo in skrivnostmi, nadalje pet očenašev in zdravih Marij, pa posebne vzklike, za zaključek pa slavospev Slava Očetu. V knjižici so objavljeni tudi obrazci zahvaljevanja, gorečega namena molitvene ure, spodbudne in podžigajoče točke za molitveno uro, opazanja. Nazadnje so objavljeni odpustki.

Popolni 7-letni odpustki so se udom podeljevali na dan vstopa, če so seveda prej opravili spoved in prejeli sv. obhajilo. Obuditi so morali kesanje in obžalovanje in v srcu klicati najsladkejše Jezusovo ime. Odpustki so se podeljevali tudi na praznik sv. Rešnjega telesa po predhodni spovedi in sv. obhajilu od prvih večernic do sončnega zahoda. Moliti je bilo potrebno za enotnost krščanskih oblastnikov, izkoreninjanje krivoverstva in sprejetje Katoliške Cerkve. Prav tako so se odpustki podeljevali tudi ob sprejemu novih bratov in sester, na novega leta dan, na praznik vseh svetih in sv. apostolov Petra in Pavla ter na praznik Marijinega vnebovzvetja.

Papež Klemen X. je 9. junija 1671 podelil 60 dni odpustkov tistim udom, ki so dali zatočišče revežem, pomirili ljudi v sporu, spremljali umrle h grobu ali Najsvetejše h bolniku, se udeleževali procesij in so ob naštetem zmolili očenaš in zdravo Marijo. Odpustkov so bili deležni tudi tisti, ki so na pravo pot odrešenja spravili ljudi v zmoti, neuke v nauku vere, poučevali Božje zapovedi ali pa so naredili pobožno delo krščanske ljubezni. Deležni so jih bili tudi tisti, ki so za umrle ude zmolili pet očenašev in zdravih Marij.

Poseben bakrorezni listek s podobo umirajočega, ki mu po angelcu Marija podeljuje rožni venec, zraven njega pa stojijo duhovnik in klerik na eni ter okostnjak (smrt) na drugi strani, v ozadju pa sta upodobljeni mašna daritev in reševanje duš iz vic, je svojim udom delila **selniška bratovščina večnega rožnega venca**, ki je bila ustanovljena leta 1782.⁷⁹ Besedilo, natisnjeno na podobici, je pomenljivo. Na smrt bolan človek naj bi se zavedal, da ni nič bolj gotovega od smrti in nič bolj negotovega od smrtne ure. Proti bridki smrti so se bojevali bratje in sestre bratovščine večnega rožnega venca. V molitveni uri naj bi zmolili marijanski psalter s 15-imi skrivnostmi, kar pomeni tri rožne vence. Po vsaki desetki naj bi zmolili vero ter vzdih: »Po svojem svetem trpljenju in bridki smrti, o predobri Jezus, reši umirajočega in ga ne zapusti v njegovih smrtnih stiskah.« Kdor teh besed ni mogel izreči, naj bi ob koncu molitvene ure zmolil tri očenaše in zdrave Marije ter vero. To je lahko storil doma ali v cerkvi; sedeč, stoječ ali sprehajajoč. Na dan molitvene ure ali dan prej je ud moral prejeti zakramenta sv. spovedi in obhajila. Pred svojo smrtjo je moral poskrbeti, da je molitveni listek (podobico) oddal tja, kjer ga je dobil. Na nedeljo po prazniku vernih duš je bilo na podlagi te pobožnosti splošno obhajilo udov za umrle, v nadbratovščinski cerkvi pa je morala biti pridiga. Če bi bila molitev

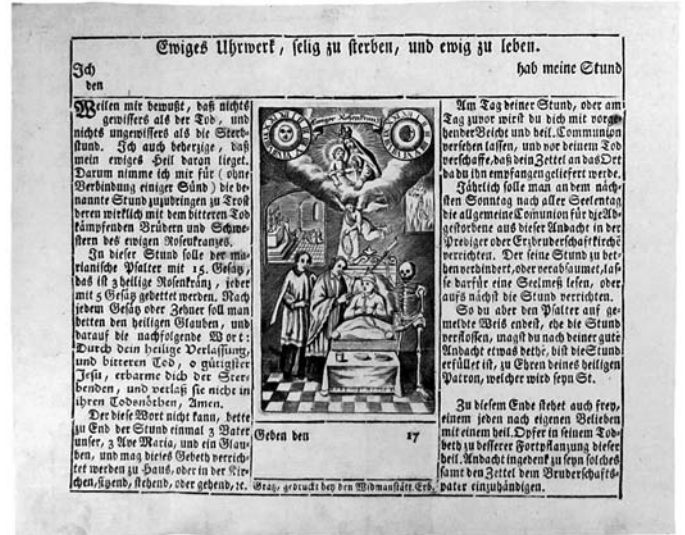
⁷⁹ *Personalstand 1919*, str. 281 sl.

preprečena, se je lahko darovala sv. maša za duše. Po končani molitvi se je lahko dodala molitev na čast krstnemu zavetniku. Prostovoljno so se za razcvet pobožnosti lahko darovali tudi darovi, ki so se izročili voditelju bratovščine.⁸⁰

Odpustki

V bratovščinskih statutih so omenjeni tudi številni odpustki za duhovni blagor živih in mrtvih bratov in sester. Papeži so jih podeljevali z brevi, ki jih številni vizitatorji zmotno imenujejo *bule*. V pregledanem arhivskem gradivu je ohranjeno le manjše število izvirnih tovrstnih papeških listin. O nekaterih pričajo prepisi, vsebina drugih pa je povzeta v bratovščinskih statutih in vizitacijskih poročilih.

Odpustke je **jareninski bratovščini sv. Blaža** leta 1709 za sedemletje podelil papež Klemen XI. Breve je ohranjeno.⁸¹ **Bratovščini sv. Antona Puščavnika**, ki je delovala v cerkvi sv. Roka in Sebastijana v **Cezanjevcih pri Ljutomeru**, je leta 1716 popolne odpustke podelil papež Klemen XI. V brevu je poudarjeno, da je bratovščina kanonično ustanovljena. Bratje in sestre so se odlikovali v pobožnostnih in karitativnih delih. Papež jim je na priprošnjo Boga ter sv. Petra in Pavla podelil popolni 7-letni odpustek, ki ga je bilo mogoče prejeti na dan vstopa, če so se sobratje in sosesre prej resnično skesali, spovedali in prejeli sv. obhajilo. Enako je veljalo tudi za primer smrtne nevarnosti, v kateri je zadostovalo vsaj obujeno kesanje in klicanje Jezusovega imena. Odpustki so se ob prej naštetih pogojih podeljevali tudi na glavni bratovščinski praznik od prvih večernic do sončnega zahoda drugega dne ob obisku bratovščinske cerkve ali kapele oziroma oratorija. Količina odpustkov je bila odvisna od števila obiskov sv. maš in drugih pobožnosti. Odpustki 60-ih dni so se podeljevali tudi ob pogrebih, procesijah in previdevanju bolnikov. Ob zvonjenju so morali zmoliti angelovo češčenje za vse umrle ude. Prav tako so molili tudi za tiste, ki so zašli s prave poti in niso upoštevali Božjih zapovedi. Odpustke in bratovščine je moral potrditi krajevni ordinarij ali njegov pooblaščenec – to je bil v primeru salzburških župnij med Muro in Dravo sekovski škof kot generalni vikar salzburškega nadškofa. Odpustke

SI NŠAM, Škofijska pisarna, šk. D 15/15, Podobica rožnovenske bratovščine, 1782.

SI NŠAM, Škofijska pisarna, šk. D 18/1, Breve Klemena XI., Rim, 30. 1. 1709.

⁸⁰ SI NŠAM, Škofijska pisarna, šk. D 15/15, Podobica rožnovenske bratovščine, 1782.

⁸¹ SI NŠAM, Škofijska pisarna, šk. D 18/1, Breve Klemena XI., Rim, 30. 1. 1709.

in bratovščino je v tem primeru potrdil sekovski škof Jožef pl. Lamberg že 28. julija istega leta.⁸²

Bratovščinsko premoženje in njegova uprava

Dragocene podatke o dejavnosti bratovščin nudijo njihovi letni obračuni in fasije, iz katerih je možno razbrati njihove glavne prihodke in izdatke. Vsaka bratovščina je imela svojega ključarja, ki je navadno v mesecu januarju pripravil letni obračun, ki ga je potrdil župnik.⁸³ Pri posameznih bratovščinah so letni obračun napravili ob priložnosti letnega shoda ob navzočnosti odvetnika bratovščine.

Bratovščine so premoženje pridobivale od: miloščin, udnine, ofrov, pobožnih volil (legatov), zapuščin, mašnih in ostalih ustanov, od najemnin za vinarstvo in ostale nepremičnine, od prodaje vina, od obresti naloženega kapitala, od obresti bratovščinskih živali (zlasti krav in ovac), ki so jih imeli v reji posamezni kmetje, ter od bratovščinskih kmetij in mlinov.

Letni obračuni

Letni obračuni bratovščinskega premoženja prinašajo pestro paleto podatkov. Ker so se delali vsako leto, nudijo vpogled v delovanje in poslovanje bratovščin. Pravzaprav se iz njih zrcali dejavnost posamezne bratovščine in njena vpetost v fevdalizirani cerkveni sistem. Ponekod so bili izvlečki bratovščinskih obračunov narejeni skupaj s cerkvenimi (npr. v Svečini).

Letni obračuni so pisani izključno v nemščini. Začnejo se z naslovom *Bruederschaft-Raittung* ali *Bruederschaft-Rechnung*. Iz njih izvemo naslov bratovščine in imena bratovščinskih ključarjev, ki so običajno morala biti navedena na začetku. Zanimivo je njihovo poimenovanje z različnimi nemškimi izrazi: *[Ver]Walter* [upravnik, upravitelj], *Bruederschaft-Vatter* [bratovščinski oče] *Zech-Probst*, *Zöch-Probst* [cehovski prošt], *Bruderschaft Custos* [bratovščinski varuh], *Bruderschaft Maister* [bratovščinski mojster]. Za navedbo ključarjev sledi naslov bratovščine, naziv cerkve in leto.

Prejem denarja je skupaj z datumom in vrsto dohodka (npr. ofer) izražen v goldinarjih [fl], krajcarjih [kr] in denaričih [d], ki so na koncu strani sešteti in nazadnje obračunani v končnem znesku, kot je to običaj pri blagajniških knjigah. Podoben sistem je uporabljen tudi pri izdatkih, le da poleg vrste odhodka ni zabeležen datum. Izdatki so prav tako sešteti v končnem znesku. Letni obračun je pregledal in s podpisom potrdil župnik, v primeru jareninske župnije pa admontski župnijski komisar. Nazadnje je bilo letni obračun potrebno poslati škofijskemu ordinariatu.

Med glavne bratovščinske dohodke so na slovenskem Štajerskem spadali miloščine in (mesečni) ofri – tem so pri knjiženju odbili tretjino zneska, ki je pripadla cerkveni blagajni. Udnine so navadno predstavljale le manjši del bratovščinskih dohodkov. Ponekod so bratovščine imele skupno blagajno s cerkvijo, v kateri so imele svoj oltar. Največ je prinesel v bratovščinsko blagajno ofer, ki je bil na dan letnega shoda bratovščine in se je običajno obhajal na godovni oziroma praznični dan bratovščinskega zavetnika. Njegov znesek je navadno presegal skupni znesek vseh ostalih mesečnih ofrov. V 18. stoletju so bratovščine mo-

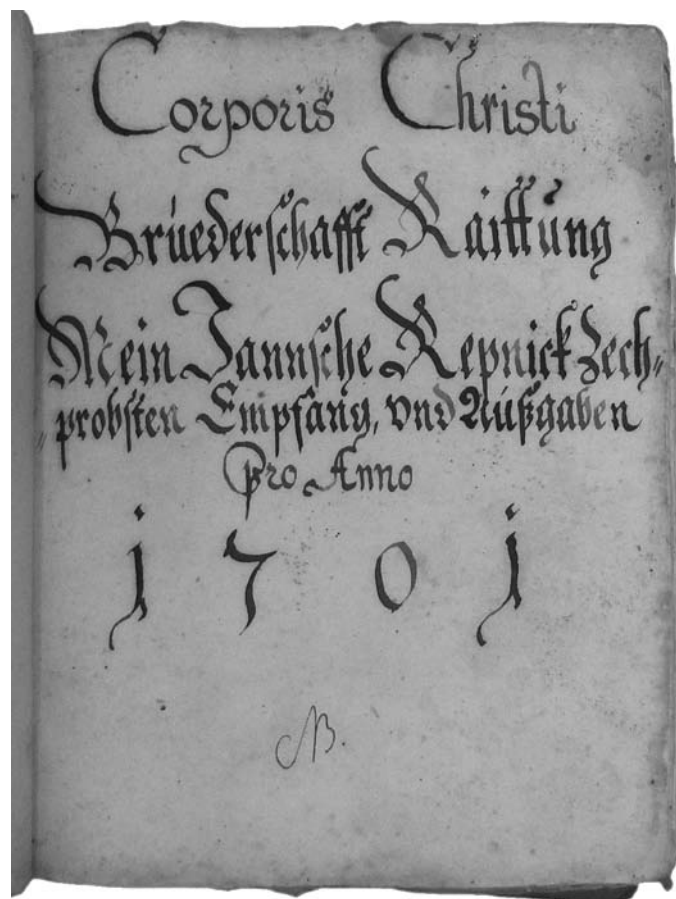
⁸² SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 21/1, Prepis potrditvene listine bratovščine sv. Antona Puščavnika v Cezanjevcih, Gradec, 28. 7. 1716.

⁸³ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 21/1, Obračun ljutomerske rožnovenske bratovščine za leto 1765.

rale posebej navesti tudi podatke o naloženem kapitalu v javnih in zasebnih skladih ter o (mašnih) ustanovah, iz katerih so se običajno izplačevale 4 % letne obresti. Preostali del gotovine so bratovščine hranile v blagajni. Del dohodkov so prinesla tudi volila iz zapuščin in takse od pogrebnih sprevodov. Velik del dohodkov so nekatere bratovščine pridobile s prodajo vina iz bratovščinskih vinogradov. Posamezne bratovščine so bile tudi posojilodajalke. Nemalokrat so bile bratovščinam dolžne domače cerkve, zato so ob vračilu dolga tisto leto bratovščinski dohodki izkazovali velike presežke.

Znesek dohodkov je bil odvisen od števila udov, nepremičnin in denarnih sredstev, s katerimi je razpolagala bratovščina. Na letni ravni so se dohodki bratovščin gibali med 5 fl in 700 fl, le izjemoma so bratovščine dosegle tudi višje zneske. Med najbolj revne je spadala bratovščina sv. Florijana na Muti, ki je imela le 5 fl letnih dohodkov, a skoraj nič izdatkov,⁸⁴ med najbolj bogate pa kamniška bratovščina sv. Rešnjega telesa, ki je leta 1693 imela 482 fl prihodkov, večinoma prav na račun vračila dolgov. Večji del sredstev je bratovščina še isto leto namenila za zidavo nove zakristije in kapele (121 fl), 100 fl pa podobarju za postavitev novega bratovščinskega oltarja. Leta 1739 so dohodki kamniške bratovščine znašali 1108 fl 15 kr 3 d, izdatki pa 438 fl 6 kr 1 d, tako da je bilo tisto leto dobička 670 fl 9 kr 2 d. Leta 1754 so dohodki kamniške bratovščine narasli na vrtoglavih 2266 fl 55 kr 1 d, vendar so jim sledili tudi visoki izdatki v znesku 1842 fl 16 kr 1 d. Bratovščina je imela v lasti kar štiri velike vinograde. Leta 1768 so se njeni dohodki »ustalili« na 732 fl 18 kr, izdatki pa na 678 fl 9 kr, leta 1769 pa so dohodki znašali 1080 fl 36 kr, izdatki pa 1007 fl.⁸⁵ Navedena dohodkovna nihanja so odražala posamezne vinske letine, od katerih je bila odvisna pridelava in prodaja vina.

Ker so bili izdatki pri številnih bratovščinah skoraj enaki prihodkom, bratovščine večinoma niso imele velikega premoženja. Kamniška bratovščina je npr. leta 1699 imela kar 646 fl izdatkov. 111 fl je predstavljala dajatev, imenovana *Weinzedl* [*Weinzödl*, *Weinzädl* – vinski odbitek], pozneje pa se kot reden strošek v višini 100 fl navaja *Guttmachung* – odobritev obračuna.

SI NŠAM, Župnije, Kamnica, šk. 5, Obračun bratovščine sv. Rešnjega telesa za leto 1701.

⁸⁴ SI NŠAM, Škofijska pisarna, šk. D 16/20, Decreta Visitationis Dioecesis Lavantinae de anno 1765, Muta.

⁸⁵ SI NŠAM, Župnije, Kamnica, šk. 5, Obračuni bratovščine sv. Rešnjega telesa za leta 1693, 1739, 1754, 1768 in 1769.

Večji del odhodkov so predstavljala plačila duhovnikom, ki so za bratovščine obhajali bogoslužja. Leta 1761 je npr. 5 bogoslužij, vsako po 30 kr, jareninsko bratovščino sv. Rešnjega telesa stalo 2 fl 30 kr. Tiha sv. maša za umrlim udom je veljala 15 kr. Vpis v bratovščino je stal 3 kr, prav toliko tudi vpis smrti bratovščinskega uda. 5 mer vina po 3 kr je stalo 15 kr. Seveda med izdatki najdemo tudi plačila za sveče in smodnik. 8 funtov⁸⁶ (4,5 kg) smodnika po 33 kr je leta 1761 stalo 4 fl 24 kr. Uporabljali so ga za streljanje z možnarji ob večjih cerkvenih praznikih in procesijah ter tudi zoper hudo uro. Za obed ob letnem shodu šentiljske bratovščine Brezmadežne so leta 1766 plačali župniku kar 9 fl. Nosilec križa je letno prejel le 21 kr. 3 funti (1,7 kg) belih sveč po 54 kr so skupaj stali 2 fl 42 kr. 2 funta (1,1 kg) rumenih sveč po 48 kr je stalo 1 fl 36 kr. Leta 1702 je funt sveč še stal ok. 35 kr. Gotovino so hranili v bratovščinski blagajni.⁸⁷ Kamniški župnik je od bratovščine sv. Rešnjega telesa letno prejemal deputat⁸⁸ v znesku ok. 28 fl. Ponekod so bratovščine plačevale tudi olje za večno luč. Pomemben del odhodkov so občasno predstavljali tudi stroški nakupa cerkvenih paramentov, opreme (npr. oltarjev) in zidave ter popravila cerkva oziroma kapel (Mozirje, Kamnica).

Leta 1730 je kunigundska škapulirska bratovščina plačala za bogoslužje kar 11-im duhovnikom in 5-im učiteljem (organistom) 11 fl 14. kr. Za bogoslužje na bratovščinsko mesečno nedeljo je kaplan prejel 24 kr, učitelj (organist) 15 kr, goslači pa so dobili 45 kr. Nekaj let pozneje je mašni obred veljal 39 kr, vigilija in libera pa sta znesek potrojili. Funt smodnika je stal 30 kr, pol funta olja 7 kr, funt sveč iz rumenega voska je stal 40 kr, iz belega pa 45 kr. Beli damast za bandero je stal kar 50 fl, slikar pa je za banderini podobi računal 16 fl 30 kr. Za slikan antependij je slikar prejel 13 fl. Graški orglar je prejel 50 fl za nove orgle in 30 fl za uglaševanje.⁸⁹

Ker je slovenska Štajerska večinoma vinorodna dežela, se pridelovanju vina in trgovanju z njim niso mogle odreči niti bratovščine. Nasprotno! Pri marsikateri bratovščini so dohodki od prodanega vina predstavljali glavno gmotno osnovo za njeno delovanje. Seveda pa je vino pri bratovščinah, ki niso imele lastnih vinogradov, lahko predstavljalo tudi strošek, saj so se bratovščinski shodi v baročni dobi zaključevali z bratskim druženjem ob pijači in jedi.

Vinogradništvo je bilo povezano z velikimi izdatki, saj je bilo potrebno plačati viničarje, dninarje (delavec je dobil 6 kr na dan, obrtnik pa 13 kr) in material (npr. trse, kole, sodove, malice ...). Stroške so predstavljale tudi gradnje zidanic (posamezni mojstri, nakup opeke), izdelave preš ... Včasih so izdatki preseglji dohodke, a se je razlika krila iz prihranjenega denarja.

Vino so merili v merah, vedrih in štartinih.⁹⁰ Obračun prodanega vina se je običajno delal ločeno od ostalih dohodkov in izdatkov, včasih pa je bil zajet že v letni obračun. Podpisal ga je župnik.

Najstarejši ohranjeni letni obračun iz leta 1618 je pripadal limbuški bratovščini sv. Rešnjega telesa, ki je imela tovrstno finančno dokumentacijo z vmesnimi presledki ohranjeno do leta 1785.⁹¹ Štartin vina je sicer leta 1693 veljal 26 fl, a je bila cena odvisna od letine in vrste vina. Leta 1702 je bil štartin različnih

⁸⁶ 1 dunajski funt = 0,56006 kg.

⁸⁷ SI PAM, *Ecclesiastica*, Gosposčine, Jareninski dvor, sig. SI_PAM/1854/006, fasc. 102, Župnija Št. Ilj v Slovenskih goricah, Letni obračuni bratovščine Brezmadežne za leta 1757, 1761, 1763, 1765 in 1766.

⁸⁸ Deputat – dodatna plača.

⁸⁹ SI NŠAM, *Župnije*, Gornja Kungota, šk. 2, Računska knjiga bratovščine sv. Sebastijana 1710–1760 in škapulirske bratovščine 1729–1760.

⁹⁰ Merske enote za vino so bile: Mass – mera = 17,66 litrov; Eimer – vedro = 56,58 litrov; Startin – štartin [štrtinjak] je bil na Štajerskem vinska mera oziroma posoda, ki je držala 10 veder = 565,89 litrov. Pol štartina so imenovali polovnjak.

⁹¹ SI NŠAM, *Župnije*, Hoče – Limbuš, šk. 45, Letni obračuni bratovščine sv. Rešnjega telesa 1618–1785.

vrst vina vreden 20, 18 ali pa 15 fl. Leta 1738 je štartin veljal 13 fl, leta 1741 23 fl, leta 1742 17 fl, leta 1745 14 fl, štiri vedra pa so leta 1739 veljala 3 fl. V tistem času je bratovščina imela afero z upraviteljem vinogradov, ki je ponarejal obračunske izvlečke na podlagi prirejenega knjigovodstva in si prisvajal denar od prodanega vina. Precejšnje količine vina je tudi odtujil. O tem je bila napravljena natančna revizija.⁹²

V obračunih najdemo tudi podatke o stroških za nakup slame in zimske krme (kop sena) za bratovščinske živali. Navedeni so tudi prispevki, ki so se zbirali v skrinjicah pri posameznih kipih svetnikov.

Bratovščine so podpirale tudi nakup cerkvene opreme. Tako je škapulirska bratovščina v Gornji sv. Kungoti leta 1730 namenila 102 fl 55 kr za nakup novih orgel in bandera.⁹³ Nekatere bratovščine so financirale učitelje, ki so bili običajno tudi organisti. Učitelj je leta 1761 za eno bratovščinsko bogoslužje prejel 15 kr.⁹⁴ Pri bratovščinski bogoslužjih so poleg duhovnikov sodelovali tudi organisti, mehači in cerkovniki, ki so za svoje delo prejemale plačilo.

Iz letnih obračunov je razvidno, da so bratovščine imele mesečne shode, pri katerih se je pobiral ofer v denarju. Zelo redko v letnih obračunskih knjižicah zasledimo, da so bratovščine prispevke prejemale v naturalnih dajatvah. So pa nekatere bratovščine duhovnikom za bogoslužja delno plačevale z vinom.

Fasije – davčne napovedi

Bratovščine so morale oddajati tudi fasije – davčne napovedi o premoženju, dohodkih in odhodkih, ki so bile izdelane po posebnem obrazcu. V glavi fasije sta na prvem mestu morala biti navedena naslov bratovščine in cerkev oziroma župnija, pri kateri je bratovščina imela sedež. Navedeno je moralo biti tudi okrožje in vojvodina (dežela), praviloma tudi škofija. Sledil je izkaz premoženja v lastnih in ustanovnih nepremičninah ter izkaz o lastnem in ustanovnem kapitalu. Navedeni so morali biti tudi dolgovi oziroma pasivni kapital in gotovina v bratovščinski blagajni. Nato so posebej morali biti specificirani dohodki iz lastnih in ustanovnih nepremičnin, ki so jih večinoma predstavljali obrestni donosi. Prikazani so morali biti tudi dohodki iz udnine – letnih prispevkov udov. Posebno postavko so predstavljali ofri (denarna darovanja) in različni prostovoljni prispevki ter miloščine. Dodatni dotok denarja so predstavljali: volila, zapuščine, mrliško spremstvo, izpostavljanje bratovščinskih podob (slik) in podobno. Seveda so nazadnje morali biti navedeni tudi odhodki, ki so šli predvsem na račun plačil duhovnikom za opravljanje ustanovnih maš, pobožnosti in ostalih obveznosti iz ustanov in neustanov. Stroški so bili tudi s pogrebi udov, s plačilom govornika ter s plačilom različnih izdatkov v skladu s statutom in za popravila bratovščinskih oltarjev, bander, paramentov, svetih posod ...⁹⁵

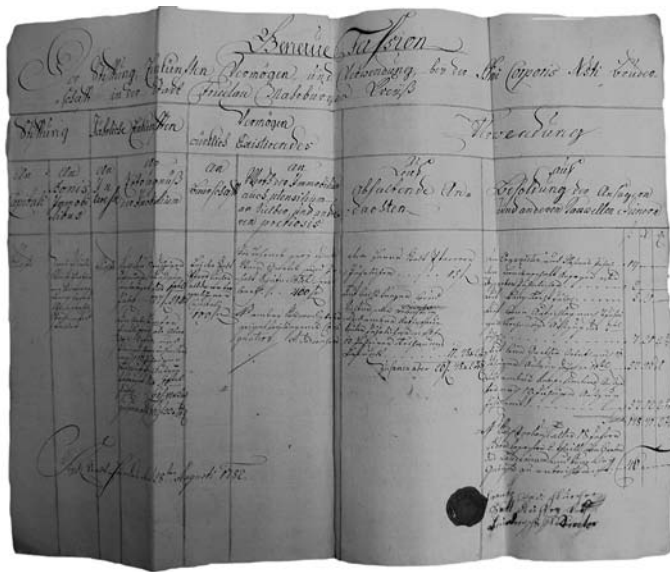
Primerjava med letnimi obračuni in fasijami poda dokaj izostreno sliko o ekonomskem poslovanju bratovščin. Iz obeh vrst dokumentacije je mogoče razbrati, da prostovoljnega dela verjetno ni bilo ali pa ga bratovščine niso vredno-

⁹² SI NŠAM, *Župnije*, Kamnica, šk. 5, Obračuni bratovščine sv. Rešnjega telesa 1693–1719, 1737–1745; Odgovor Tomaža Balka, Maribor, 5. 12. 1746.

⁹³ SI NŠAM, *Župnije*, Gornja Kungota, šk. 2, Računska knjiga bratovščine sv. Sebastijana 1710–1760 in škapulirske bratovščine 1729–1760.

⁹⁴ SI PAM, *Ecclesiastica*, Gospoščine, Jareninski dvor, sig. SI_PAM/1854/006, fasc. 102, Župnija Št. Ilj v Slovenskih goricah, Letni obračun bratovščine Brezmadežne za leto 1761.

⁹⁵ SI PAM, *Ecclesiastica*, Gospoščine, Jareninski dvor, sig. SI_PAM/1854/006, fasc. 14/10, Župnija Jarenina, Fasija bratovščine sv. Rešnjega telesa, 1782; fasc. 14/9, Župnija Jarenina, Fasija jareninskih bratovščin sv. Rešnjega telesa in sv. rožnega venca, jakobske bratovščine sv. Sebastijana, šentiljske bratovščine Brezmadežne in kunigundske bratovščine sv. Kunigunde, Jarenina, 24. 11. 1783; fasc. 17/11, Župnija Št. Ilj v Slovenskih goricah, Fasija bratovščine Brezmadežne, 18. stol.

SI NŠAM, Škofijska pisarna, šk. D 24/1, Fasija ormoške bratovščine sv. Rešnjega telesa, 28. 8. 1782.

tile. Očitno so se vse »duhovne storitve« v okviru bratovščin plačevale.

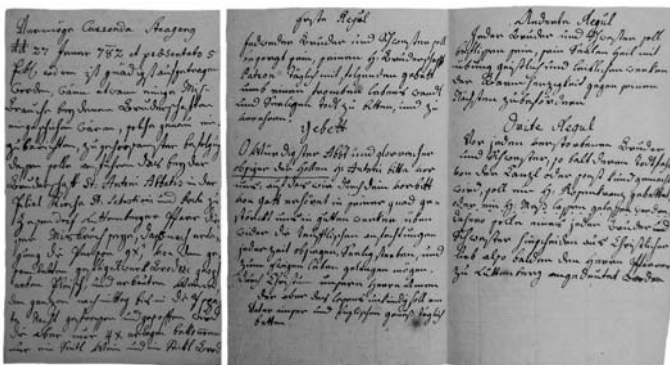
Neljubi dogodki

V prvi polovici 18. stoletja je zaradi visokih prihodkov pri nekaterih bratovščinah njihova prvotna namembnost vedno bolj bledela. Pri obhajanju praznikov se je pojavil luksuz, ki se je navzven kazal v imenitnih oblačilih, banderih, pojedinah ... V tem času so nekatere bratovščine skorajda dobile značaj sekt. Popivanje, žretje in ples so postali prevladujoč del njihovih shodov, ki so se nemalokrat odvijali na skrivnih krajih in kvarno vplivali na moralo udov obeh spolov. Pobožnosti se je včasih pridružilo tudi praznoverje, ponekod celo čarovništvo.⁹⁶

Očitno je bilo na bratovščinskih shodih obilo priložnosti za skušnjave in greh. 27. januarja 1782 so bila zaradi zlorab v povezavi s popivanjem in žretjem dopolnjena pravila bratovščine sv. Antona Puščavnika v Cezanjecih. Darovani kruh, meso in vino so ob shodih nekateri udje uživali celo popoldne in naprej pozno v noč. Zato so po novem morali vsak dan zmoliti molitev za pobožno življenje in srečno zadnjo uro. Biti so morali usmiljeni do bližnjega, za vsak umrli ud pa so morali zmoliti rožni venec ali iti k sv. maši, kar so morali sporočiti tudi ljutomerskemu župniku.⁹⁷

Usoda bratovščinskega premoženja po ukinitvi bratovščin leta 1783

Že pod cesarico Marijo Terezijo so bili leta 1752 sprejeti nekateri ukrepi proti neurejenim bratovščinskim financam, ki pa jih duhovščina in ljudje najprej niso upoštevali. Stanje bratovščinskih blagajn, računov in letnih obračunov je moralo biti urejeno. Naloženi bratovščinski kapital naj bi letno prinašal vsaj 4–5 % obresti. Blagajniške ključke naj bi imeli le župnik, ključar in odvetnik bratovščine, ki so blagajno, zaklenjeno s tremi ključavnicami, lahko odprli le skupaj. Bratovščine so se rade izmikale finančni kontroli oblasti, zato jih cesar Jožef II. ni maral, še ko je bil sovladar. Od leta 1771 se nobena bratovščina ni mogla ustanoviti brez privolitve oblasti. De-

SI NŠAM, Škofijska pisarna, šk. D 21/1, Currenda (Okrožnica), Stragang, 27. 1. 1782.

⁹⁶ Sepperer: *Die kirchlichen Bruderschaften in der Steiermark*, str. 24–25.

⁹⁷ SI NŠAM, Škofijska pisarna, šk. D 21/1, Currenda (Okrožnica), Stragang, 27. 1. 1782.

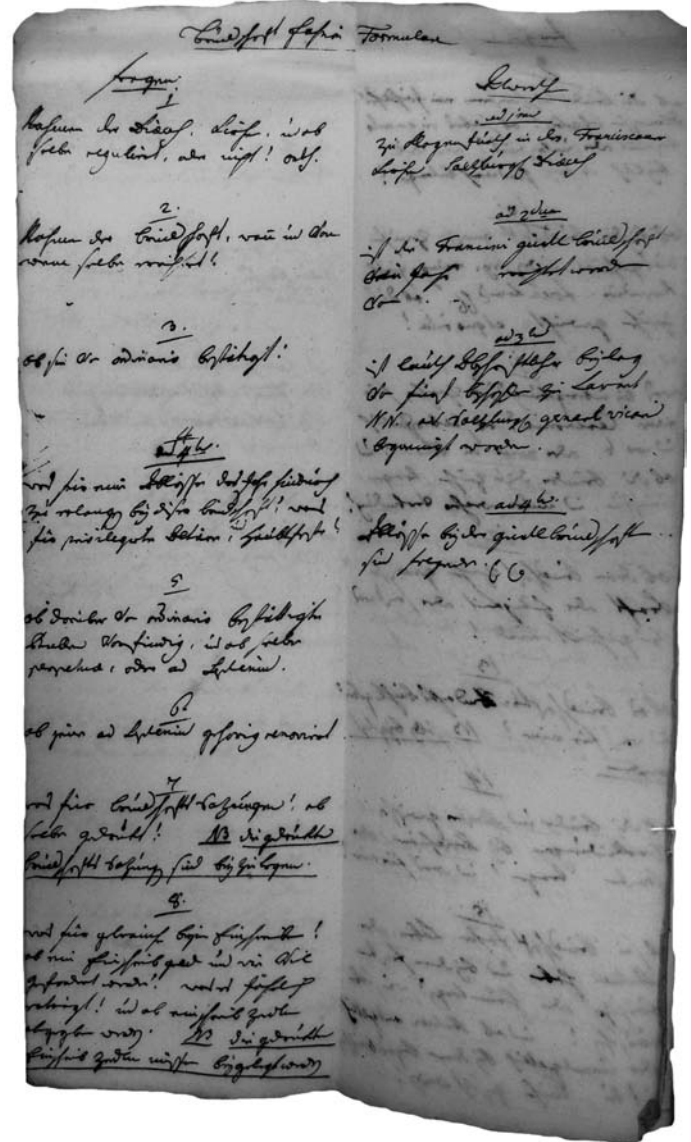
nar se je prvenstveno moral porabiti za reveže in pobožne namene. Kršiteljem je bilo zagroženo z ukinitvijo bratovščine. Leta 1775 je oblast bratovščinskim udom predpisala rabo bolj preprostih oblek, bander in znamenj.⁹⁸

Najbolj številni reformni ukrepi cesarja Jožefa II. so Cerkev doleteli v letih 1781–1784. Temeljili so na osnovi nekaterih ukrepov cesarice Marije Terezije. Bratovščine je posredno prizadela že ukinitvev samostanov, saj so bile prenekaterne tesno povezane s posameznimi redovi.

Dvorna komisija za duhovščino je na cesarja 20. februarja 1783 naslovila predlog, v katerem je poudarila, da je pri bratovščinskem češčenju svetnikov zaznala napačne in vraževerne podrobnosti. 30. marca je dvorni dekret bratovščinam brez predhodnega privoljenja deželnega urada prepovedal odsvojitvev nepremičnin dragocenosti in kapitala. Smrtni udarec je bratovščinam 22. maja 1783 zadal odlok o njihovi ukinitvi. Dovoljeval je le bratovščino dejavne ljubezni do bližnjega v povezavi z reveži, ki niso imeli pomoči.⁹⁹ 27. novembra 1783 je bila ukinitvev ponovno posebej poudarjena v dvornem dekretu z naslednjimi besedami: »Vse bratovščine, tudi Marijine kongregacije, so ukinjene, razen tiste, ki obstajajo združene z ubožnim inštitutom pod naslovom dejavne ljubezni do bližnjega.«¹⁰⁰ Cilj inštituta je bila med drugim tudi zaježitev beraštva.

Na podlagi najvišjega sklepa z dne 21. februarja 1783 je bila skrb za likvidacijo bratovščinskega premoženja naložena okrožnim uradom. Videli smo, da so bratovščine imele različne oblike premoženja: vinograde, kmetije, mline, kapital v skladih, gotovino, živali ... Zato so ob njihovi ukinitvi postale problem s strani bratovščin zamolčane hiše in ostale nepremičnine. S tem namenom je oblast 20. marca 1783 dala popisati bratovščinske nepremičnine, dragocenosti in kapital, prav tako tudi iz njih izhajajoča bremena.¹⁰¹

Predstojniki bratovščin so morali poskrbeti za izdelavo fasije po predpisanem formularju v treh izvodih. Po izvršenem popisu naj bi svoj izvod prejeli bratovščina, okrožni urad in c. kr.

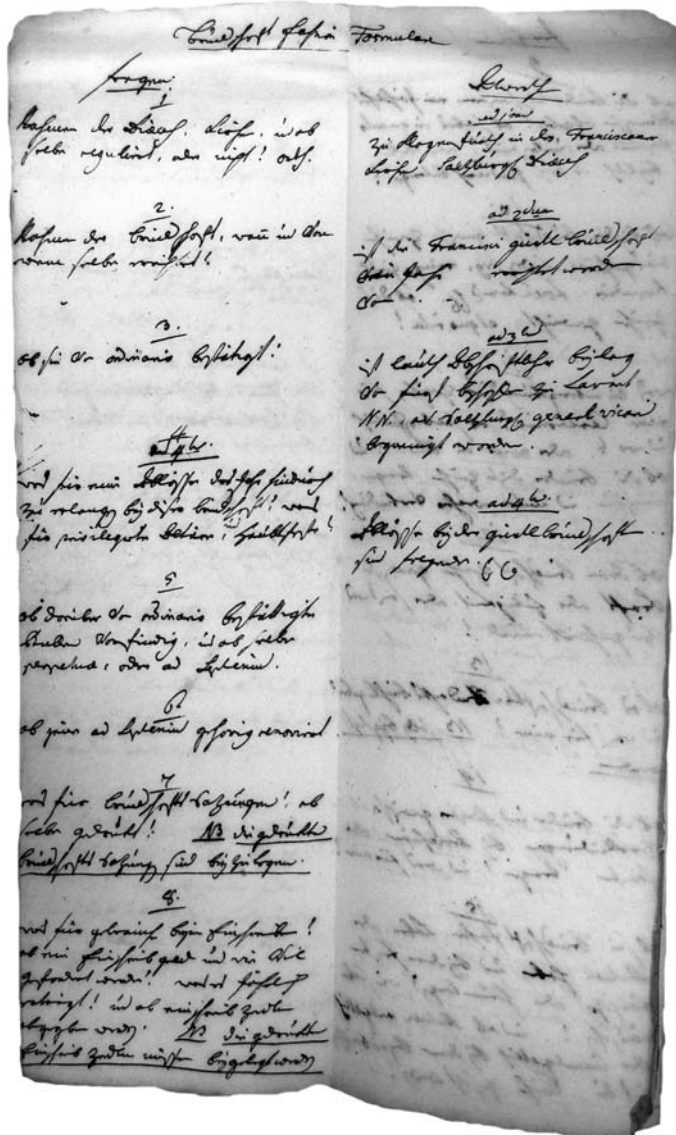
SI NŠAM, Škofijska pisarna, F 9 – šk. Bratovščine tudi v Slomškovem času, Formular za bratovščinsko fasijo, 1783.

⁹⁸ Sepperer: *Die kirchlichen Bruderschaften in der Steiermark*, str. 41–43.

⁹⁹ Sepperer: *Die kirchlichen Bruderschaften in der Steiermark*, str. 61 sl.

¹⁰⁰ Sepperer: *Die kirchlichen Bruderschaften in der Steiermark*, str. 59.

¹⁰¹ SI NŠAM, Škofijska pisarna, F 9 – šk. Bratovščine tudi v Slomškovem času, Odlok dvorne pisarne – Dvorna komisija lavantinskemu škofu Schrattenbachu, Gradec, 27. 3. 1783.

SI NŠAM, Škofijska pisarna, F 9 – šk. Bratovščine tudi v Slomškovem času, Tabellarischer Ausweis, 1783.

ustanovna višja direkcija. Fasijo je moralo potrditi tudi krajevno oblastvo. V njej so morale biti navedene obveznice, gotovina, listine, računi zadnjih let, ustanovna pisma in bratovščinska oprema ter oprema. Vsi prispevki udov, ki so bili plačani za bolne, pogrebe in maše, so morali ostati v skupni blagajni. Oblast je posebej želela imeti navedene tudi zlate in srebrne predmete. Med običajno bratovščinsko opremo in predmeti lahko najdemo: zastave, bandera, bratovščinske knjige, svetilke, oltarje, kipe, križe, kadilnice, svečnike, relikvije, mašna oblačila ... Nekateri Marijini kipi so imeli bogate obleke iz brokata, posute z biseri. Tudi nekateri kipi bratovščinskih svetnikov so imeli obleke, nogavice in lasulje. Ob ukinitvi so bili prepovedani tudi bratovščinski škapulirji in pasovi. Skriti cesarjev namen popisa in uporabe bratovščinskega premoženja je bila tudi zapolnitev prazne državne blagajne.¹⁰²

Septembra 1783 je oblast posredovala nov tiskan obrazec za tabelarični izkaz bratovščinskega premoženja.¹⁰³ V pojasnilnem dopisu je opozorila, da prejšnje fasije niso bile sestavljene pazljivo in v skladu s predpisanimi navodili. Izjema je bilo le celjsko okrožje. Župniki so morali nove fasije napraviti v roku štirih tednov in jih poslati ordinariju, ki jih je moral posredovati graški dvorni komisiji za duhovne zadeve.¹⁰⁴

V mariborskem okrožju naj bi bilo ukinjenih 91 bratovščin (od tega 70 na ozemlju današnje Slovenije), ki so imele 59.573 fl premoženja, v celjskem okrožju pa naj bi bilo ukinjenih 60 bratovščin, ki so imele 16.011 fl premoženja.¹⁰⁵

V nepremičninah so največje vrednosti imele kamniška in mariborska bratovščina sv. Rešnjega telesa in mariborska rožnovenska bratovščina. Sicer pa so bile v času popisa najpremožnejše naslednje ukinjene bratovščine:

- Ptuj, br. sv. Rešnjega telesa 5369 fl,
- Kamnica, br. sv. Rešnjega telesa 4938 fl,
- Radlje [Marenberg], br. sv. Rešnjega telesa 3517 fl,
- Gornji Grad, br. sv. Rešnjega telesa 2197 fl,
- Ljutomer, rožnovenska br. 1439 fl,
- Sv. Miklavž pri Ormožu, br. Marije sedmeh žalosti 1388 fl,

¹⁰² Sepperer: *Die kirchlichen Bruderschaften in der Steiermark*, str. 90–92.

¹⁰³ SI NŠAM, Škofijska pisarna, F 9 – šk. Bratovščine tudi v Slomškovem času, Tabellarischer Ausweis, 28. 9. 1783.

¹⁰⁴ SI NŠAM, Škofijska pisarna, F 9 – šk. Bratovščine tudi v Slomškovem času, Dvorna komisija lavantinskemu škofu Schrattenbachu, Gradec, 4. 9. 1783.

¹⁰⁵ Sepperer: *Die kirchlichen Bruderschaften in der Steiermark*, str. IV/19.

- ◊ Sv. Jurij ob Ščavnici, rožnovenska br. 1368 fl,
- ◊ Rosulje pri Ljubnem ob Savinji, br. sv. Jožefa 1324 fl,
- ◊ Gotovlje, škapulirska br. 1200 fl,
- ◊ Sv. Trojica [Podlehnik], rožnovenska br. 1157 fl.¹⁰⁶

Nekdanje bratovščinsko premoženje naj bi se uporabljalo za pomoč ubogim (ustanavljanje sirotišnic, hiralnic). 3. marca 1783 je oblast določila, da se bratovščinske kapitalije (obveznice) in dotok denarja od udov ločita od duhovniškega sklada in naj bi v prihodnje pripadla šolskemu skladu. Sredstva naj bi šla za izboljšanje in pomnožitev nemških deželnih šol. Po prvotnem načrtu jožefinske absolutistične oblasti naj bi premoženje zatrtih bratovščin služilo načrtnemu ponemčevanju slovenske mladine – že v 80. letih 18. stoletja!¹⁰⁷ To bi bil svojevrsten absurd. Hvala Bogu načrt ni bil uresničen. Bratovščinsko premoženje je nazadnje postalo del deželnega verskega sklada.

Nekatere bratovščine so napravile letne obračune še leta 1784 in tudi v naslednjih letih. Med njimi je bila tudi hoška bratovščina sv. Fabijana in Sebastijana, ki je leta 1783 pridelala 11 štartinov, 5 veder in 10 mer vina. Naveden je le dohodek od prodaje 8½ štartinov vina po 24 fl v znesku 204 fl. Dohodki od ustanovnih in lastnih kapitalij, činžev od živali in nepremičnin, obresti, zapuščin, ofrov, pogrebne denarja in ostalih prihodkov niso več knjiženi. Med izdatki je navedeno plačilo župniku za odobritev obračuna v višini 1 fl 30 kr in plačilo 5-ih bogoslužij in vigilij ter 5-ih tihih maš vikarju v znesku 5 fl. Za cerkvene potrebe ni šlo nič, pač pa se je plačalo 31 fl 19 kr deželnoknežjega davka, gorščina in vinski odbitek, tako da so izdatki nanesti skupaj 57 fl 35 kr 3 d. Velike stroške je napravil vinograd, in sicer v višini 232 fl 38 kr 3 d, tako da je bila bilanca po obračunu negativna.¹⁰⁸

Podobna obračuna iz leta 1784 in iz leta 1786 sta ohranjena tudi za hoško bratovščino sv. Rešnjega telesa, le da so zneski malenkostno višji. Bratovščina je imela tri vinograde različnih velikosti.¹⁰⁹ Enako je veljalo tudi za razvanjsko bratovščino Žalostne Matere Božje. Podružnična cerkev sv. Mihaela v Razvanju je bila leta 1784 zaprta, inventar pa dan na dražbo.¹¹⁰ Podobna usoda je doletela tudi premoženje hajdinske bratovščine sv. Lucije. V blagajni je imela 123 fl 24 kr, vinograd pa je bil ocenjen na 200 fl.¹¹¹ Slovenjgraška bratovščina sv. Rešnjega telesa je bila leta 1784, 1788, 1789 brez dohodkov, imela pa je še vedno 6 fl izdatkov za plačilo treh ustanovnih litanij, smodnika in razsvetljave župnijske cerkve.¹¹² Dokumentacija je prenehala šele z letom 1792.

Likvidacija bratovščinskega premoženja se je vlekla v letih 1783–1794. Bratovščinske nepremičnine so najprej popisali in ocenili, kar pa je zahtevalo precej časa. 10. januarja 1785 so npr. na vrednost 80 fl ocenili vinograd na Čreti, ki je bil last hoške bratovščine sv. Fabijana in Sebastijana. Stroški ceditve so znašali 18 fl 21 kr. Istega dne so ocenili tudi vinograd hoške bratovščine sv. Rešnjega telesa na Čreti na 300 fl, na 30 fl pa prešo in klet. Stroški ceditve so v tem primeru znašali 43 fl 30 kr. Finančne zadeve v povezavi z vinogradoma je graško

¹⁰⁶ Sepperer: *Die kirchlichen Bruderschaften in der Steiermark*, str. IV/10–IV/15.

¹⁰⁷ SI PAM, *Zbirka normalij, patentov, okrožnic*, šk. 53, Kaiserliche Königliche Landesfürstliche Verordnungen und Gesetze in Publico-Ecclesiastici ab anno 1782–1786, str. 94–96, Odlok št. 247.

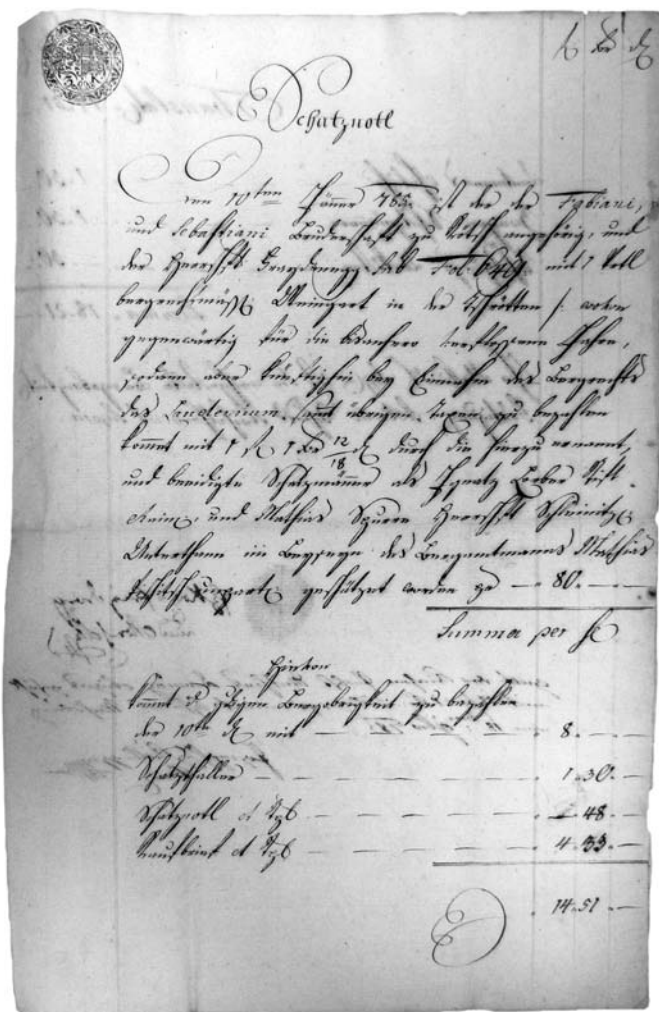
¹⁰⁸ SI NŠAM, *Župnije*, Hoče, šk. 11, Obračuni bratovščine sv. Fabijana in Sebastijana 1636–1784.

¹⁰⁹ SI NŠAM, *Župnije*, Hoče, šk. 11, Obračuni bratovščine sv. Rešnjega telesa 1719–1786.

¹¹⁰ SI NŠAM, *Župnije*, Hoče, šk. 39, Sumarischer Extract über das Vermögen der Bruderschaft 7. Schmerzen Mariae, bei der nach Kötsch gehörigen und nun gesperten Filial S. Michaely zu Raßwein von 7. Jener bis letzten Dezember 786.

¹¹¹ SI NŠAM, *Župnije*, Hoče – Hajdina, šk. 43, Inventarium – inventar ukinjene bratovščine sv. Lucije, Hajdina, 14. 3. 1784.

¹¹² SI NŠAM, *Župnije*, Slovenj Gradec, šk. 18, Rechnung, Slovenj Gradec, 24. 9. 1786, 31. 12. 1788, 22. 7. 1790.

SI NŠAM, Župnije, Hoče, šk. 11, Cenitev vinogradov na Čreti, 10. 1. 1785.

domensko knjigovodstvo rešilo šele 22. avgusta 1789.¹¹³ Tudi limbuška bratovščina sv. Rešnjega telesa je leta 1785 še vedno imela za 494 fl 10 kr 1 d premoženja.¹¹⁴

Ponekod, npr. v Mozirju, so nekdanje bratovščinsko premoženje vodili še v poznih 80. letih 18. stoletja, zlasti ko je šlo za dajatve od bratovščinske živine, ki je ostala v reji pri posameznih kmetih. Prispevki za vojno posojilo so bili registrirani še leta 1794.¹¹⁵ Z navedenim letom tudi preneha dokumentacija o predjožefinskih bratovščinah na slovenskem Štajerskem.

Bratovščinsko premoženje je nazadnje postalo del deželnega verskega sklada, zato so se nanj prenesle tudi številne bratovščinske mašne ustanove.¹¹⁶ Nekatere mašne ustanove so v praksi iz bratovščinskih postale župnijske in so služile za vzdrževanje župnika oziroma lokalnega kaplana, kjer dušnopastirska postojanka ni bila povzdignjena v župnijo. Bogatejše so poleg sv. maše vsebovale tudi mrliški oficij (bogoslužne molitve brevirja) in libero, nekatere tudi križev pot; navadno ob obletnici smrti ustanovitelja. V prvih letih po ukinitvi bratovščin se je dogajalo, da so župniki obveznosti iz nekdanjih bratovščinskih mašnih ustanov opravili, verski sklad pa jim je za več let dolgoval plačilo. Del zneska, ki je temeljil na letnih obrestih iz naloženega kapitala ali nepremičnin, so morali nameniti tudi za cerkev in cerkovnika. Zaradi pomešanih letnih obračunov se je lahko zgodilo, da so župniki pomotoma oblasti izročili »bratovščinski« kapital od ustanovnih maš, ki pa je bil dejansko od cerkve, kot se je to npr. zgodilo v Gornjem Gradu.¹¹⁷ V zadevo sta se vpletla tudi ljubljanski škof Janez Karel Herberstein in celjski okrožni urad.

Odlok dvorne pisarne je 15. maja 1788 skušal urediti zmedo s pomešanimi mašnimi ustanovami. Preostale bratovščinske je ponovno ukazal izločiti iz župnijskih ter jih izročiti verskemu skladu, ki je izplačeval ustanovne obveznosti duhovnikom, ki so jih opravljali. To je bilo sicer naloženo že leta 1784, a se odlok ni povsem izvajal. Ob koncu decembra 1788 so izjeme veljale le

¹¹³ SI NŠAM, Župnije, Hoče, šk. 11, Cenitev vinogradov na Čreti, 10. 1. 1785; Erledigung, Gradec, 22. 8. 1789.

¹¹⁴ SI NŠAM, Župnije, Hoče – Limbuš, šk. 45, Letni obračun bratovščine sv. Rešnjega telesa 1785.

¹¹⁵ SI NŠAM, Škofijska pisarna, šk. D 15/13, Mozirje U02, Confraternitas Corporis Christi 1735.

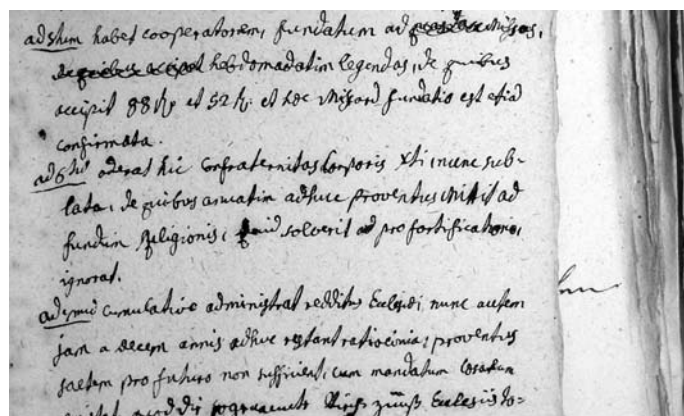
¹¹⁶ SI NŠAM, Škofijska pisarna, F 61 – Vizitacije, šk. 6, Vizitacija Dravograd, 1788.

¹¹⁷ SI NŠAM, Škofijska pisarna, F 9 – šk. Bratovščine tudi v Slomškovem času, Dekan Janez Krabath Guberniju, Gornji grad, januar 1788.

še za posebej priznane mašne ustanove, za opravljanje katerih so posamezni duhovniki lahko zahtevali denarni dodatek. O ostalih so morali na ordinariat poslati natančno spričevalo, iz katerega se je lahko razbralo, kako dolgo so izvrševali ustanovne obveznosti, da so za to lahko prejeli izplačilo obresti. Podatke so morali zbrati dekanijski uradi, ki so jih posredovali ordinariatu. Ta je iz njih moral sestaviti skupno spričevalo in ga posredovati guberniju.¹¹⁸

Cesarski odloki so želeli zabrisati tudi zadnje duhovne sledi bratovščin. Maševanje je bilo poslej dovoljeno le pri glavnem oltarju, pri stranskih, ki so bili marsikje bratovščinski, pa ne. Tudi prepoved procesij in romanj 21. marca 1784 naj bi služila čimprejšnji pozabi bratovščinskih pobožnosti. Svoje naj bi napravil tudi nov pogrebni red, uveden septembra 1784. Mrliče naj bi pokopavali brez obleke, ovite v rjuhe, potem pa naj bi jih posuli z apnom. Namesto posameznih naj bi se uvedli skupni grobovi, pokopališče naj bi imelo le eno krsto iz mehkega lesa, ki bi se ob pokopu izpraznila. Pogrebni sprevod s križem ali banderom je odlok imel za »prepovedano procesijo«. Neživljenjskemu odloku so se uprli celo Dunajčani, tako da je bil preklican.¹¹⁹

Leta 1788 so župnikom ob vizitacijah v zvezi z ukinjenimi bratovščinami zastavljali naslednja vprašanja: Če in katere bratovščine so obstajale v župniji? So popolnoma zatrte? Ali še obstajajo njihove sledi? So bratovščinski skladi že izročeni verskemu skladu? So te bratovščine kaj plačevale za utrdbe? Namesto bratovščin je oblast spodbujala ustanovitev ubožnega inštituta. S tem namenom je od župnikov zahtevala, naj popišejo uboge in povedo, zakaj inštituta še niso ustanovili oziroma kako je drugače poskrbljeno za uboge v župniji.¹²⁰ Oblast je namreč že jeseni 1783 želela vse ukinjene bratovščine nadomestiti z enotno bratovščino dejavne ljubezni do bližnjega, ki pa se po župnijah ni uveljavila. Prvo znano prošnjo za ponovno vzpostavitev bratovščin je lavantinski knezoškofijski ordinariat poslal graškemu guberniju in ljubljanskemu ilirskemu deželnemu predsedstvu šele 12. septembra 1832.¹²¹

SI NŠAM, Škofijska pisarna, F 61 – Vizitacije, šk. 6, Vizitacija Dravograd, 1788.

¹¹⁸ SI NŠAM, Škofijska pisarna, F 9 – šk. Bratovščine tudi v Slomškovem času, Lavantinski ordinariat dekanijskim uradom, št. Andraž, 26. 1. 1789.

¹¹⁹ Sepperer: *Die kirchlichen Bruderschaften in der Steiermark*, str. 95–98.

¹²⁰ SI NŠAM, Škofijska pisarna, F 61 – Vizitacije, šk. 6, Puncta Visitationis pro Anno 1788.

¹²¹ SI NŠAM, Škofijska pisarna, F 9 – šk. Bratovščine tudi v Slomškovem času, Gutachten – Izvedensko mnenje o po-

VIRI IN LITERATURA

VIRI

NŠAM – Nadškofijski arhiv Maribor

- ◉ SI NŠAM, *Kronike*, šk. 1, Munda, Vinko: *Kronika župnije Kamnica*. (tipkopis). Kamnica, 1966.
- ◉ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, Bratovščine, šk. 20, Knjiga bratovščine sv. Petra 1704–1782.
- ◉ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 4/1, Normae 1774; Relatio Visitationis Commissarialis 1752, Griže, Motnik, Sv. Jurij pod Taborom, Sv. Pavel [Prebold], Trbovlje, Vransko.
- ◉ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 15/1, Relatio Visitationis Archidiaconalis 1741, Kamnica, Maribor, Selnica, Sv. Peter pri Mariboru.
- ◉ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 15/9, Poročilo kamniškega vikarja Frančiška Leopolda Magiskrautha, Kamnica, 1. 9. 1690; Responsiones ad puncta pro Visitatione 1754; Visitatio Parochiarum 1755, Kamnica.
- ◉ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 15/12, Visitatio Synodalis, Kamnica, 7. 5. 1775.
- ◉ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 15/13, Mozirje U02, Confraternitas Corporis Christi 1735.
- ◉ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 15/15, Pismo p. Pavla Merende, Ptuj, 20. 8. 1648; Matricula, Selnica, 18. stol.; Podobica rožnovenske bratovščine, 1782.
- ◉ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 16/20, Vizitacijski zapisnik, Remšnik 1721; Vizitacijski zapisnik, Muta 1724, Vizitacijski zapisnik, Marenberg – Radlje 1732; Vizitacijski zapisnik, Dravograd 1733; Vizitacijski zapisnik, Marenberg – Radlje 1745; Decreta Visitationis Dioecesis Lavantinae de anno 1765, Brezno, Muta, ◉ Remšnik.
- ◉ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 18/1, Breve Klemena XI., Rim, 30. 1. 1709.
- ◉ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 21/1, Prepis potrditvene listine bratovščine sv. Antona Puščavnika v Cezanjevcih, Gradec, 28. 7. 1716; *Schuldigste Gedächtnüß und Andächtige Verehrung des Bittersten Leyden und Sterben Jesu Christi*, Graz, 1736; *Nothwendiger Unterricht von Beförderung der Bruderschaft unter dem Titul Der immerwährenden Anbetung des Allerheiligsten Altars-Sacrament in der Vicariats-Kirchen St. Peter nächst der Landsfürstl. Gränitz-Stadt Radkersburg*, Graz, 1755; Obračun ljutomerske rožnovenske bratovščine za leto 1765; Currenda (Okrožnica), Stragang, 27. 1. 1782; Poročilo o bratovščinah in odpustkih, Gornja Radgona, 1. 3. 1782.
- ◉ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 22/5, Relatio Visitationis 1740; Relatio Archidiaconalis Visitationis 1742; Protocollum Visitationis 1755; Protocollum Visitationis 1770; Protocollum Visitationis 1773; Protocollum Visitationis 1780; Protocollum Visitationis 1783; Inventarium 1783.
- ◉ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, šk. D 24/1, Fasija ormoške bratovščine sv. Rešnjega telesa, 28. 8. 1782.
- ◉ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, F 1, Relatio 1702.
- ◉ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, F 9 – šk. Bratovščine tudi v Slomškovem času, Odlok dvorne pisarne – Dvorna komisija lavantinskemu škofu Schrattenbachu, Gradec, 27. 3. 1783; Tabellarischer Ausweiss, 28. 9. 1783; Dvorna komisija lavantinskemu škofu Schrattenbachu, Gradec, 4. 9. 1783; Dekan Janez Krabath Guberniju, Gornji grad, januar 1788; Lavantinski ordinariat dekanijskim uradom, Št. Andraž, 26. 1. 1789; Gutachten – Izvedensko mnenje o ponovni uvedbi v 80-ih letih 18. stoletja ukinjenih bratovščin, Št. Andraž, 12. 9. 1832.
- ◉ SI NŠAM, *Škofijska pisarna*, F 61 – Vizitacije, šk. 6, Puncta Visitationis pro Anno 1788; Vizitacija Dravograd, 1788.

- ◊ SI NŠAM, *Župnije*, Gornja Kungota, šk. 2, Obračunski knjigi bratovščine sv. Sebastijana 1710–1760 in škapulirske bratovščine 1729–1760.
- ◊ SI NŠAM, *Župnije*, Hoče, šk. 11, Obračuni bratovščine sv. Fabijana in Sebastijana 1636–1784; Obračuni bratovščine sv. Rešnjega telesa 1719–1786; Cenitev vinarov na Čreti, 10. 1. 1785; Erledigung, Gradec, 22. 8. 1789.
- ◊ SI NŠAM, *Župnije*, Hoče, šk. 39; Zünß-Buch St. Vitj Martýris zu Rosßwein De a[nno] 1759 Biß 1774; Sumarischer Extract über das Vermögen der Bruderschaft 7. Schmerzen Mariae, bei der nach Kötsch gehörigen und nun gesperten Filial S. Michaely zu Raßwein von 7. Jener bis letzten Dezember 786.
- ◊ SI NŠAM, *Župnije*, Hoče – Hajdina, šk. 43, Inventarium – inventar ukinjene bratovščine sv. Lucije, Hajdina, 14. 3. 1784.
- ◊ SI NŠAM, *Župnije*, Hoče – Limbuš, šk. 45, Letni obračuni bratovščine sv. Rešnjega telesa 1618–1785; Letni obračun bratovščine sv. Rešnjega telesa 1785.
- ◊ SI NŠAM, *Župnije*, Kamnica, šk. 5, Obračuni bratovščine sv. Rešnjega telesa za leta 1693, 1739, 1754, 1768 in 1769; Odgovor Tomaža Balka, Maribor, 5. 12. 1746.
- ◊ SI NŠAM, *Župnije*, Slovenj Gradec, šk. 18, Rechnung, Slovenj Gradec, 24. 9. 1786, 31. 12. 1788, 22. 7. 1790.
- ◊ SI NŠAM, *Župnije*, Stari trg pri Slovenj Gradcu, kn. 15, Knjiga udov in molivcev rožnovenske bratovščine [1688]1725–ok. 1760.

PAM – Pokrajinski arhiv Maribor

- ◊ SI PAM, *Ecclesiastica*, Gosposčine, Jareninski dvor, sig. SI_PAM/1854/006, fasc. 102, Župnija Št. Ilj v Slovenskih goricah, Letni obračuni bratovščine Brezmadežne za leta 1757, 1761, 1763, 1765 in 1766.
- ◊ SI PAM, *Ecclesiastica*, Gosposčine, Jareninski dvor, sig. SI_PAM/1854/006, fasc. 14/10, Župnija Jarenina, Fasija bratovščine sv. Rešnjega telesa, 1782; fasc. 14/9, Župnija Jarenina, Fasija jareninskih bratovščin sv. Rešnjega telesa in sv. rožnega venca, jakobske bratovščine sv. Sebastijana, šentiljske bratovščine Brezmadežne in kunigundske bratovščine sv. Kunigunde, Jarenina, 24. 11. 1783; fasc. 17/11, Župnija Št. Ilj v Slovenskih goricah, Fasija bratovščine Brezmadežne, 18. stol.
- ◊ SI PAM, *Zbirka normalij, patentov, okrožnic*, šk. 53, Kaiserliche Königliche Landesfürstliche Verordnungen und Gesetze in Publico-Ecclesiastici ab anno 1782–1786, str. 94–96, Odlok št. 247.

LITERATURA

Attems, Carlo Michael: *Vizitacijski zapisniki goriškega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa 1752–1774*. 2. zv. *Vizitacijski zapisniki savinjskega arhidiaconata goriške nadškofije*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, Inštitut za zgodovino Cerkve Teološke fakultete, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1991.

Dietrich, Urban: *Nove postave bratovšine Matere Božje sedem žalost v Celji*. Celje 1856.

Dolar, France Martin: Poročila ljubljanskih škofov v Rim o stanju v škofiji (relationes ad limina). I. del 1589–1675. V: *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 33 (2011), str. 1–192.

Dolar, France Martin: Poročila ljubljanskih škofov v Rim o stanju v škofiji (relationes ad limina). II. del 1685–1943. V: *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 34 (2012), str. 1–414.

Höfer, Rudolf Karl: *Die landesfürstliche Visitation der Pfarren und Klöster in der Steiermark in den Jahren 1544/1545*. Graz: Selbstverlag der Historischen Landeskommission für Steiermark, 1992.

Mlinarič, Jože: Župnije na slovenskem Štajerskem v vizitacijskih zapisnikih arhidiaconata med Dravo in Muro. V: *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 9 (1987), str. 9–463.

Orožen, Ignaz: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. I. Theil. Marburg: F. B. Lavant. Ordinariat, 1875.

Orožen, Ignaz: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. II. Theil. Marburg: Selbstver-

lage, 1877. [II/1]; *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. II. Theil. *Das Dekanat Oberburg*. Marburg: Selbstverlage, 1877. [II/2]

Orožen, Ignaz: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. III. Theil. Cilli: Verlag von Johann Rakusch, 1880.

Orožen, Ignaz: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. IV. Theil. Cilli: Verlag von Johann Rakusch, 1880. [IV/1]; *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. IV. Theil. *Das Dekanat Tüffer*. Graz: Verlag von Johann Rakusch, 1881. [IV/2]

Orožen, Ignaz: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. V. Theil. Graz: Selbstverlage des Verfassers, 1884.

Orožen, Ignaz: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. VI. Theil. Marburg: Selbstverlage des Verfassers, 1887.

Orožen, Ignaz: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. VII. Theil. Marburg: Selbstverlage des Verfassers, 1889.

Orožen, Ignaz: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. VIII. Theil. Marburg: Selbstverlage des Verfassers, 1893.

Pauser, Josef: »Ain guets exempl furzutragen.« Die steirisch-krainische Bruderschaft vom goldenen Kreuz (1558) im Kampf gegen das «teüffelhaftig lasster» des Saufens und Fressens. V: *Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs* 46 (1996), str. 59–125.

Personalstand des Fürstbistums Lavant in Steiermark für das Jahr 1919. Marburg: Verlag der F. B. Ordinariatskanzlei, 1919.

Sepperer, Johann: *Die kirchlichen Bruderschaften in der Steiermark: Aufhebung und Wiedererrichtung*. (Doktorska disertacija). Graz, 1969.

Šematizem neposredno sveti Stolici podrejene lavantinske knezoškofije za leto 1934. Maribor: Škofijska pisarna, 1934.

ZUSAMMENFASSUNG

INTERESSANTES AUS DER TÄTIGKEIT DER VORJOSEPHINISCHEN BRUDERSCHAFTEN IN DER SLOWENISCHEN STEIERMARK

Die Bruderschaften leiteten und begleiteten das geistige Leben ihrer Mitglieder und sorgten für deren Seelenheil in der irdischen und in der jenseitigen Welt. Die Tätigkeit wurde von Satzungen und Regeln sowie verschiedenen päpstlichen Dokumenten geregelt. Sie bestimmten den Namen und den Sitz der Bruderschaft, die Bedingungen für die Aufnahme der Mitglieder, die Erteilung von Ablässen, die obligatorischen Gebete und sonstige gottesdienstliche Verpflichtungen. Die Bruderschaften hatten einen Leiter, einen Beschließer und Mitglieder. Letztere trugen sich bei Bezahlung des jährlichen Mitgliedsbeitrags in das Bruderschaftsbuch ein, das manchmal als Urbar und Abrechnungsprotokoll diente. Die Hauptversammlung hielt die Bruderschaft zu ihrem Namensfest ab, sonst waren monatliche Versammlungen üblich. Zur Pflege der Frömmigkeit beteten die Mitglieder eine vorgeschriebene Anzahl von Vaterunser, Ave-Maria, Rosenkränzen, Litaneien und sonstigen Gebeten. Die Gewinnung von Ablässen war ein Bestandteil des auf die Ewigkeit ausgerichteten geistigen Lebens der Mitglieder. Sie wurden bei Erfüllung der Bedingungen am Tag der Eintragung, am Todestag, zu einzelnen Feiertagen, bei der einem Kranken oder Sterbenden gereichten letzten Kommunion oder bei der Teilnahme an einem Begräbnis erteilt. Einige Bruderschaften hatten eigene Benefizien und Kaplaneien, die dem Lebensunterhalt ihrer Kapläne dienten.

Die wirtschaftliche Tätigkeit der Bruderschaften beruhte auf der finanziellen Grundlage von Immobilien oder auf Zinsen aus einer Kapitalanlage. Sie rührte von der Verwaltung des Vermögens her, das aus Weinbergen, Mühlen,

Höfen, Vieh, Schuldverschreibungen, Bargeld, Almosen, Mitgliedsbeiträgen, Opfergeld, Abgaben u. a. bestand. Die Einkünfte und Ausgaben wurden in spezielle jährliche Abrechnungshefte und Steuererklärungen eingetragen, einige Bruderschaften verfügten auch über Urbare. Mancherorts stellten die Weinberge bzw. der Weinverkauf die Haupteinnahmequelle dar. Aus dem Weinbau rührten auch hohe Ausgaben her. Die übrigen Kosten wurden für die Bezahlung der Geistlichkeit, der Lehrer, der Organisten, für den Kauf der Paramente und der kirchlichen Ausstattung, aber auch für den Bau von Kirchen und Kapellen aufgewendet, waren doch die Bruderschaften auch Darlehensgeber.

Die Auflösung der Bruderschaften war mit der Ideologie der Aufklärung und mittelbar mit der Auflösung der Jesuiten im Jahr 1773 verbunden. 1783 wurden die Bruderschaften und Kongregationen durch Kaiser Joseph II. aufgelöst. Sie sollten durch das Armeninstitut ersetzt werden. Die Auflösung der Bruderschaften versetzte der Zivilgesellschaft, die der josephinische Absolutismus zerstörte, den Todesstoß. Johann Sepperer stellte fest, dass im Jahr 1783 in der gesamten Steiermark 483 Bruderschaften aufgelöst wurden, ihr Vermögen wurde auf 381.000 Gulden geschätzt. In der slowenischen Steiermark wurden 130 Bruderschaften aufgelöst, etwa 145 Bruderschaften hatten ihre Tätigkeit schon vor der allgemeinen Auflösung eingestellt oder waren von den Pfarrern nicht angemeldet worden. Die Liquidierung ihres Vermögens verzögerte sich da und dort bis zum Jahr 1794. Das Vermögen ging größtenteils in die Religionsfonds der Länder über, aus denen die Geistlichkeit und die kirchliche Tätigkeit der neuen josephinischen Pfarren, lokalen Kaplaneien und Exposituren finanziert wurden.